

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเอกสารวรรณคดีที่เกี่ยวข้อง เพื่อประกอบการวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบความคิดเห็นในการเลือกเรียนรายวิชาในสาขาศิลปหัตถกรรมระหว่างนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย แผนการเรียนวิทยาศาสตร์-คณิตศาสตร์และแผนการเรียนสังคมศึกษา-ภาษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 9 ผู้วิจัยขอเสนอรายละเอียด เรียงตามลำดับหัวข้อ ดังนี้

1. การแสดงออกทางศิลปะของเด็ก
2. ศิลปศึกษากับการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน
3. การจัดการเรียนการสอนวิชาชีพในโรงเรียนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย

พุทธศักราช 2524

4. การเลือกกับแรงจูงใจ
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การแสดงออกทางศิลปะของเด็ก

1.1 ความสามารถในการแสดงออกทางศิลปะของเด็ก

ความสามารถทางศิลปะของเด็ก เป็นการแสดงออกทางศิลปะอย่างหนึ่งตามความแตกต่างระหว่างบุคคลที่สามารถส่งเสริมให้เจริญงอกงามได้ตามวัย นักการศึกษาทางศิลปศึกษาได้ให้ความหมายของความสามารถในการแสดงออกทางศิลปะไว้ดังนี้

ความสามารถในการแสดงออกทางศิลปะ เป็นการแสดงออกอย่างหนึ่งเพื่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กแต่ละคน เพราะเด็กจะมีโอกาสได้ผ่อนคลายอารมณ์ตึงเครียด ความกลัว ความโกรธ ฯลฯ ออกมาเป็นรูปร่างต่าง ๆ ได้อย่างอิสระ ซึ่งจะช่วยให้เด็กมีความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองและมีพัฒนาการทั้งทางกาย ทางจิตใจ ทางสังคม และทางสติปัญญาที่เป็นไปตามวัย (Boyston, 1954)

ความสามารถในการแสดงออกทางศิลปะ เป็นการแสดงออกตามความแตกต่างระหว่างบุคคลซึ่งมีการรับรู้ ความรู้สึกนึกคิด จินตนาการ ความชื่นชอบและจุดมุ่งหมายต่างกัน จึงมีผลทำให้เด็กมีความคิดรวบยอดต่อสิ่งต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน แล้วเลือกและตัดสินใจแสดงออกมาเป็นรูปทรง รูปร่าง สี การจัดองค์ประกอบ ที่ไม่ซ้ำแบบใครเพื่อจะสื่อสารกับผู้อื่น (Blanche, 1959)

ความสามารถในการแสดงออกทางศิลปะ เป็นการผสมผสานประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เด็กได้จากการเรียนรู้ แล้วตัดสินใจเลือกประสบการณ์ที่มีความสัมพันธ์กับตน แสดงออกมาเป็นรูปร่างต่าง ๆ ตามความพึงพอใจและวุฒิภาวะของเด็ก การแสดงออกทางศิลปะนอกจากจะพัฒนาไปตามวุฒิภาวะแล้ว ยังมีองค์ประกอบอื่น ๆ อีก ที่จะส่งเสริมหรือสกัดกั้นความสามารถในการแสดงออกทางศิลปะ เช่น เสรีภาพในการแสดงออก ประสบการณ์และความรู้ที่แตกต่างกัน การตัดสินใจในการทำงาน การเลือกวัสดุอุปกรณ์การออกแบบ การจัดระบบความคิดที่จะผลิตผลงาน (Lowenfeld, 1957)

จากแนวความคิดต่าง ๆ ที่กล่าวมา จึงอาจสรุปได้ว่า ความสามารถในการแสดงออกทางศิลปะเป็นการสังสมประสบการณ์ตามความแตกต่างระหว่างบุคคล แล้วใช้สื่อและเทคนิคต่าง ๆ ถ่ายทอดความคิด ความรู้สึก และจินตนาการ ของตนออกมาเป็นผลงานที่มีรูปแบบต่าง ๆ เพื่อการสื่อสารกับผู้อื่น

ศิลปะศึกษา เป็นการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน เพื่อส่งเสริมให้เด็กทุกเพศทุกวัยทุกระดับความสามารถได้มีโอกาสแสดงออกอย่างเสรีทางความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการตามความสนใจ และความถนัดตามธรรมชาติของเด็กแต่ละคน (เลิศ อานันท์นะ, 2523) การแสดงออกทางศิลปะของเด็กอย่างบริสุทธิ์มักจะมีการเปลี่ยนแปลงและการเคลื่อนไหวที่สอดคล้องกับวัยสภาพแวดล้อมสภาพสังคมรอบ ๆ ตัวเด็ก ความรู้สึกนึกคิดที่เด็กมีต่อความเป็นไปในสังคม รวมทั้งความต้องการของเด็ก (สุชาวดี สุภาโกษะ, 2527)

พฤติกรรมกรรมการแสดงออกทางศิลปะของเด็กทั่ว ๆ ไป แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะดังนี้ คือ

1. พฤติกรรมการแสดงออกจากโลกภายใน หมายถึง การแสดงออกจากความรู้และประสบการณ์ที่สั่งสมมาตั้งแต่วัยเด็ก เด็กที่เคยพบเห็นและมีประสบการณ์กว้างขวางย่อมสามารถแสดงออกได้ดีกว่าเด็กที่มีมุมมองว่างเปล่า หรือมีประสบการณ์คับแคบและจำกัด

2. พฤติกรรมการแสดงออกจากโลกภายนอก หมายถึง การแสดงออกตามที่นิยน์ตามองเห็นจากวัตถุ หรือหุ่นที่กำหนดให้ พฤติกรรมการแสดงออกจึงมีลักษณะ เป็นการถ่ายทอดสิ่งที่พบเห็นจากต้นฉบับหรือของจริง ผลงานที่แสดงออกจึงค่อนข้างตายตัว ลักษณะพฤติกรรมของเด็กที่แสดงออกจึงเป็นการฝึกหัดทักษะ ความแม่นยำในการใช้สายตาและกล้ามเนื้อมือ (เลิศ อานันท์นะ, 2529)

การแสดงออกทางศิลปะจึงเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของเด็ก ในอันที่จะช่วยสร้าง เสริมประสิทธิภาพหรือพลังในตัวเด็ก ซึ่งพลังนั้นจะส่งผลต่อการรับรู้การเรียนรู้และการประพฤติปฏิบัติทุกด้าน ลักษณะการแสดงออกทางศิลปะของเด็กจึงแสดงให้เห็นถึงสิ่งต่าง ๆ ในตัวเด็กดังนี้คือ

1. การแสดงออกที่ชี้ให้เห็นถึงความเจริญเติบโต การแสดงออกทางศิลปะของเด็กโดยเฉพาะการวาดภาพนั้น เมื่อเด็กเริ่มต้นจากการขีดเส้นอย่างวุ่นวาย จนค่อย ๆ พัฒนาควบคุมเส้นสายให้เป็นระเบียบขึ้นเรื่อย ๆ เป็นการเริ่มต้นทำที่ของการออกแบบรูปทรง และในวัยที่เจริญเติบโตขึ้นภาพวาดของเด็กจะพัฒนาลักษณะการออกแบบไปสู่รูปทรงที่เลียนแบบธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น การแสดงออกทางศิลปะ เช่นนี้ย่อมเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงหรือการเจริญเติบโตของเด็ก ทั้งทางด้านร่างกาย การรับรู้ จิตใจ และการแสดงออกในตัวเด็กนั่นเอง

2. การแสดงออกที่ชี้ให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะตัว เด็กแต่ละคนจะรับรู้หรือมีความรู้สึกตอบรับสิ่งต่าง ๆ แตกต่างกันไป เมื่อเด็กสร้างสรรค์งานศิลปะ เขาจะนำความรู้สึกนึกคิดหรือความรู้สึกของตนที่มีต่อสิ่งนั้น ผสมผสานไปกับการรับรู้ที่แตกต่างกันนั้นด้วย ผลงานศิลปะของเด็กแต่ละคนจึงสะท้อนลักษณะเฉพาะตัวหรือสะท้อนบุคลิกของเขาอย่างเด่นชัด

3. การแสดงออกที่ชี้ให้เห็นถึงการติดต่อสื่อสาร ในขณะที่เด็กวาดภาพตามพัฒนาการทางธรรมชาติของเขา รูปแบบยุ่งเหยิงที่เด็กใช้เป็นสัญลักษณ์คน ต้นไม้ บ้าน ดวงอาทิตย์ หรือสิ่งอื่น ๆ ที่เขาชอบ ภาพที่ปรากฏเหล่านี้จะสื่อสารความรู้สึกนึกคิด บรรยายประสบการณ์และจินตนาการของ

เขา การวาดภาพของเด็กจึงมีสภาพเป็นการสื่อสารข้อมูลต่าง ๆ ด้วยสัญลักษณ์ที่ปรากฏในงานศิลปะ ซึ่งอาจมีคุณค่ามากกว่าการบอกเล่าใด ๆ

4. การแสดงออกที่ชี้ให้เห็นถึงอารมณ์ความรู้สึก การที่เด็กได้ทำงานศิลปะและได้แสดงออกทางศิลปะนั้น เด็กจะแสวงหาหนทางเฉพาะตนด้วยการแสดงอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดในผลงานของตนอาจจะด้วยการเน้น หรือขยายขนาดของสิ่งที่ตัวเอง เห็นว่ามีความสำคัญ เป็นการลดความคับข้องใจและการระบายความรู้สึกเก็บกดของเขาเองได้ด้วย (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2526)

การแสดงออกทางศิลปะเป็นการแสดงออกจากจิตสำนึก (Conscious) ของแต่ละคน ดังนั้นผลงานของเด็กจึงมีความซับซ้อน ยากง่ายแตกต่างกัน สิ่งที่มีผลต่อการแสดงออกทางศิลปะของเด็ก ประกอบด้วย

1. พื้นฐานทางวัฒนธรรม ที่มีผลต่อการแสดงออกทางศิลปะของเด็กคือ ความเชื่อ แบบแผนหรือลักษณะการดำเนินชีวิตและกิจกรรมของคนในสังคมศิลปะเด็กจึงเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมในสังคม ทั้งนี้แนวทางการสะท้อนถ่ายทอดสภาพของสังคมให้ปรากฏเป็นผลงานศิลปะ และการสร้างสรรค์ศิลปะให้เป็นรูปวัตถุทางวัฒนธรรม

2. พื้นฐานทางสภาพแวดล้อม ที่มีผลต่อการแสดงออกทางศิลปะของเด็ก ได้แก่ ธรรมชาติ ผู้คน อาคารบ้านเรือน ฯลฯ สิ่งแวดล้อมเหล่านี้ในฐานะที่มีสภาพเป็นรูปธรรมน่าจะมีผลกระทบต่อการแสดงออกทางศิลปะเป็นอย่างมาก เพราะสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวเป็นสื่อกลางและเป็นปัจจัยให้การแสดงออกทางศิลปะโดยเด็กอาจจะเสนอรูปแบบที่เกี่ยวข้องกับวัตถุสิ่งแวดลอม เสนอเหตุการณ์ต่าง ๆ หรือเสนอความคิดอย่างใดอย่างหนึ่งเกี่ยวกับสภาพของสิ่งแวดลอมถ่ายทอดออกมาในผลงาน

3. พื้นฐานทางความแตกต่างเฉพาะบุคคล ความแตกต่างทางเอกภัตภาพ (Individual Differences) ของเด็กแต่ละคน เช่น บุคลิกภาพ สติปัญญา อารมณ์ ความนึกคิด จะมีผลไปสู่การแสดงออกที่แตกต่างกัน ทั้งเรื่องราว รายละเอียด สี ความซับซ้อน เด็กอาจจะเลือกวัสดุอุปกรณ์ที่ต่างกัน แสดงออกด้วยเทคนิคที่ต่างกัน งานศิลปะที่เด็กแสดงออกจึงมีแบบแผนเฉพาะตัวที่สะท้อนความแตกต่างทางเอกภัตภาพของเด็กแต่ละคน โดยเฉพาะ (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2526)

ดังนั้นการแสดงออกทางศิลปะของเด็กจึงแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการด้านต่างๆ ในตัวเด็กที่ถ่ายทอดออกมาในรูปของผลงานทางศิลปะ บนพื้นฐานแห่งประสบการณ์ทางสภาพแวดล้อมของสังคม

วัฒนธรรม และความแตกต่างระหว่างบุคคลซึ่งเป็นพฤติกรรมภายนอกของเด็ก โดยการถ่ายทอดสิ่งที่พบเห็นจากแบบหรือวัตถุในลักษณะการพยายามลอกเลียนแบบให้เหมือนจริง

1.2 ทฤษฎีพัฒนาการทางศิลปะของ โอลเวิน เฟลด์

โอลเวิน เฟลด์ เป็นนักศึกษานานาชาติที่มีการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดทางการศึกษาจากการยึดเนื้อหาเป็นศูนย์กลาง (Subject Matter-Centered) มาสู่ยุคที่คำนึงถึงผู้เรียนในทุก ๆ ด้าน (The Whole Individual) กล่าวคือ แทนที่จะเน้นเฉพาะความรู้ (Knowledge) สิ่งที่สำคัญมากอีกประการหนึ่งคือ การเจริญเติบโตในด้านต่าง ๆ ของผู้เรียน ซึ่งรวมถึงการรับรู้ความเจริญทางจิตใจและการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งความเจริญเติบโตต่าง ๆ เหล่านี้จะต้องได้รับการพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน

แนวคิดหลักอีกประการหนึ่งของโอลเวิน เฟลด์คือ การให้ความสำคัญกับความคิดสร้างสรรค์คือ ในฐานะที่เป็นองค์ประกอบที่ทำให้เกิดดุลยภาพระหว่างสติปัญญาและอารมณ์ของผู้เรียน ความสำคัญดังกล่าวนี้หมายถึง การศึกษานุ่มนวลกว้างและโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านศิลปศึกษา

ในส่วนของศิลปศึกษานั้น โอลเวิน เฟลด์ได้เน้นถึงการให้ความสำคัญที่ชัดเจน โดยการเปรียบเทียบกับความหมายทางศิลปกรรม (Fine Arts) ซึ่งมีการเน้นที่ต่างกัน กล่าวคือ ศิลปศึกษานั้น เน้นที่ผลของกระบวนการความคิดสร้างสรรค์ของแต่ละบุคคลและการรับรู้ ซึ่งได้มาจากประสบการณ์ทางสุนทรียศาสตร์ (Aesthetic Experience) ส่วนศิลปกรรมนั้นมุ่งเน้นผลงานที่สุนทรีย (Aesthetic Product) และบทบาทของศิลปะในโรงเรียนนั้น ศิลปะควรเป็นการแสดงออกและเป็นสื่อกลางที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปรับปรุงตนเองให้พัฒนาขึ้น

ประสบการณ์ต่างๆ ที่รวมอยู่ในศิลปศึกษานั้น โอลเวิน เฟลด์คิดว่าควรบูรณาการเข้าด้วยกันเป็นประสบการณ์ความคิดสร้างสรรค์ (Creative Experience) ซึ่งแบ่งเป็น 4 ประเภท คือ 1) ประสบการณ์ด้านอารมณ์ (Emotional Experience) 2) ประสบการณ์ด้านสติปัญญา

(Intellectual Experience) 3) ประสบการณ์ด้านการรับรู้ (Perceptual Experience) และ 4) ประสบการณ์ด้านสุนทรียศาสตร์ (Aesthetic Experience)

การผสมผสานประสบการณ์ต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นนี้ เป็นสิ่งสำคัญในการศึกษาติดตามพัฒนาการของผู้เรียนแต่ละบุคคล อย่างไรก็ตามในการศึกษาพัฒนาการของผู้เรียนนั้นต้องคำนึงถึงผู้เรียนทุก ๆ ด้าน (The Whole Child) ด้วย ในการสร้างทฤษฎีพัฒนาการของโลเวนเฟลด์ นอกเหนือจากพัฒนาการซึ่งเกิดจากประสบการณ์ 4 ประเภทดังกล่าวข้างต้นแล้ว โลเวนเฟลด์ยังคำนึงถึงพัฒนาการด้านอื่น ๆ อีกซึ่งประกอบด้วย พัฒนาการด้านร่างกาย (Physical Growth) พัฒนาการด้านสังคม (Social Growth) และพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์ (Creative Growth) และจากการวางพื้นฐานพัฒนาการด้านต่าง ๆ เหล่านี้ได้เป็นแนวทางในการพิจารณาเทคนิค (Technique) เรื่องราว (Topic) และสื่อการเรียนศิลปะ (Art Material) เพื่อความเหมาะสมกับพัฒนาการทางด้านอารมณ์และทางสมอง (Lowenfeld, 1957)

ทฤษฎีพัฒนาการทางศิลปะเป็นทฤษฎีที่โลเวนเฟลด์ให้ความสำคัญแก่การแสดงออกตามความคิดและความรู้สึกของเด็กตามความแตกต่างระหว่างบุคคลซึ่งพัฒนาขึ้นตามวัย และวุฒิภาวะซึ่งโลเวนเฟลด์แบ่งขั้นพัฒนาการศิลปะออกเป็น 6 ขั้นดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นขีดเขียน (The Scribbling Stage) หมายถึง ขั้นของเด็กอายุประมาณ 2-4 ปี นับว่าเป็นขั้นพัฒนาการตอนต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวกับแบบแผนการเรียนรู้ เจตคติ และการสัมผัสด้วยตนเอง การแสดงออกทางศิลปะเริ่มครั้งแรกเมื่ออายุ 18 เดือน ถึง 4 ปี โดยการเริ่มขีดเครื่องหมายต่าง ๆ ลงบนกระดาษอย่างไร้จุดหมาย ในช่วงนี้การแสดงออกดำเนินไปตามพัฒนาทางกาย กล้ามเนื้อและสายตา ระยะแรก ๆ เด็กยังไม่วาดรูปต่าง ๆ แต่จะขีดเขียนเป็นเส้นต่าง ๆ ลงบนกระดาษหรือพื้นที่ต่าง ๆ การขีดเขียนยังคงดำเนินต่อไปจนกระทั่งสามารถควบคุมการเคลื่อนไหว ช่วง 6 เดือนหลังจากนั้น การขีดเขียนจะมีลักษณะซ้ำ ๆ แบบเดิมและระยะนี้เด็กมีความเจริญทางกายรวดเร็วมาก การขีดเขียนยังคงดำเนินไปเพื่อความสนุกสนาน ตอนท้ายๆ ของพัฒนาการขั้นนี้เด็กเริ่มมีความคิดรวบยอดเกี่ยวกับรอยขีดเขียนและเริ่มพูดแสดงความคิดจินตนาการออกมาเป็นชื่อสิ่งต่าง ๆ อย่างไรก็ตามในขั้นขีดเขียนี้ยังไม่มีการใช้ช่องไฟ แต่มักจะขีดเขียน

กระจายทั่วไปในกระดาษ ส่วนการใช้สีเป็นไปเพื่อความสนุกสนานและแสดงออกตามประสบการณ์ และการปรับตัวของเด็ก โดยจะใช้สีอ่อนแสดงอารมณ์ที่อบอุ่นและเป็นอิสระ เช่น ใช้สีฟ้าแสดงถึงการควบคุมพฤติกรรมและใช้สีแดงแสดงอารมณ์ที่อบอุ่น นอกจากนี้ยังมีการใช้สีตามตำแหน่งที่บรรจุ านกล่องและจะมีการเปลี่ยนแปลงการใช้สีตอนท้าย ๆ ของพัฒนาการในวัยนี้ยังไม่มีการออกแบบ (Lowenfeld, 1957)

ขั้นที่ 2 ขั้นก่อนเขียนภาพอย่างเป็นทางการ (The Preschematic Stage) หมายถึงขั้นของเด็กอายุประมาณ 4-7 ปี ซึ่งเริ่มเข้าเรียนในโรงเรียนอนุบาลและชั้นประถมศึกษา เด็กเริ่มค้นพบความสัมพันธ์ระหว่างการขีดเขียนและสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว ก่อนการวาดสัญลักษณ์ที่แน่นอน จะมีการเขียนรูปร่างนั้น ๆ คล้ายคลึงกันหลาย ๆ ครั้ง ภาพวาดของเด็กในวัยนี้เริ่มมีความสำคัญต่อผู้ใหญ่ เพราะเริ่มปรากฏเป็นรูปร่างที่เข้าใจได้ว่ามีความสัมพันธ์กับสิ่งใด ลักษณะการวาดที่สำคัญในวัยนี้คือ การใช้รูปร่างเรขาคณิตอย่างง่าย ๆ ประกอบกันเป็นรูปร่างทั่ว ๆ ไป แต่สัดส่วนยังไม่ถูกต้องและเหมือนจริง สัญลักษณ์ที่นิยมวาดครั้งแรกคือรูปร่างคน โดยมีศีรษะเป็นลักษณะกลม ๆ แขนขาจะเป็นเส้นตรง ๆ และยังไม่รู้จักการลอกเลียนแบบวัตถุต่าง ๆ การวาดภาพคนจึงเป็นไปตามความคิดไม่ใช่ตามที่สายตามองเห็น และจะวาดอวัยวะส่วนที่มีความสำคัญต่อประสบการณ์และอารมณ์ เช่น ภาพวาดแม่กำลังอุ้มตนโดยวาดมือของแม่ใหญ่เกินความจริงเพื่อสื่อความหมายถึงความอบอุ่น เมื่ออยู่ในอ้อมอกแม่ การขีดช่องไฟจะมีลักษณะ 2 มิติ โดยวาดวัตถุต่าง ๆ กระจายอยู่ทั่วไป ทั้งข้างบน ข้างล่าง หรือข้าง ๆ และไม่สามารถวาดสิ่งต่าง ๆ ให้มีความสัมพันธ์กันได้ แฮร์ริส (Harris, cited by Lowenfeld, 1982) กล่าวว่าเด็กยึดถือตนเองเป็นศูนย์กลางของสิ่งต่าง ๆ จึงเรียกขั้นนี้ว่าขั้นการยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง (Egocentric)

จากการศึกษาของคาลยัน มาซิห์ (Kalyan-Masih, cited by Lowenfeld, 1982) ซึ่งศึกษาเรื่องการวาดวัตถุเหลือมล้ำกันของเด็กที่มีอายุอยู่ในพัฒนาการขั้นนี้คือ อายุ 4-7 ปี จำนวน 98 คน โดยให้วาดภาพคน มีต้นไม้อยู่หลังบ้านปรากฏว่า พวกเขาไม่สามารถวาดภาพตามที่มองเห็นได้ เด็กในกลุ่มอายุ 4 ปี ยังคงขีดเขียน ส่วนกลุ่มอายุ 5 ปี วาดบ้านและต้นไม้อยู่ด้านข้างและกลุ่มอายุ 6 ปี วาดต้นไม้อยู่ส่วนบนบ้านและวาดบ้านอยู่ส่วนล่างหรือวาดบ้านด้านหนึ่งและต้นไม้อยู่อีกด้านหนึ่ง

การใช้สียังคงไม่คำนึงถึงสีตามธรรมชาติ จากการศึกษาของลอว์เลอร์และลอว์เลอร์ (Lawler and Lawlar, cited by Lowenfeld, 1982) เกี่ยวกับการใช้สีของเด็ก พบว่า ในทางจิตวิทยาเด็กอายุ 4 ปี มีวิธีการเลือกใช้สีที่ลึกซึ้งซึ่งตามความชอบและความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อแสดงสิ่งที่มีความสำคัญต่ออารมณ์ของเด็ก และจะเป็นเรื่องที่ยุ่งยากมากถ้าจะตีความการใช้สีเหล่านั้น เช่น การใช้สีเหลือง เพื่อแสดงความสุข ถ้าเป็นเรื่องเศร้าจะใช้สีน้ำตาการที่เด็กเลือกใช้สีแบบนี้บ่งชี้ว่าเป็นเรื่องที่แปลกและมีเหตุผลอื่น ๆ อีก (Lowenfeld, 1957)

ขั้นที่ 3 ขั้นการเขียนภาพอย่างมีความหมาย (The Schematic Stage) ขั้นนี้เป็นขั้นของเด็กอายุประมาณ 7-9 ปี ในช่วงนี้เด็กเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างตนเองและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น จะวาดสิ่งต่าง ๆ เป็นรูปร่างที่แน่นอนตามแบบแผนเฉพาะตัวของแต่ละคนและมีความสัมพันธ์กับความรูสึก อารมณ์และความคิดของเด็ก และจะวาดเฉพาะสิ่งที่มีความสำคัญต่อเขา มีการใช้เส้นเรขาคณิตแบบต่าง ๆ ประกอบเป็นรูปร่างคนและการวาดรายละเอียดของอวัยวะต่าง ๆ เช่น จมูก คอ หู ฝ่ามือ ฯลฯ เมื่อเด็กอายุ 7 ปี จะวาดเสื้อผ้าแทนร่างกายของคน แต่ยังไม่วาดท่าทางหรือการกระทำไม่ได้แต่จะวาดคนยืนหน้าตรงเท่านั้น เมื่อพิจารณาการใช้ช่องไฟ ปรากฏว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุ เช่น ต้นไม้อยู่บนพื้นดิน สิ่งต่าง ๆ อยู่บนพื้นดิน ซึ่งเรียกว่าการเขียนภาพบนเส้นฐาน (Base Line) เป็นการบ่งชี้ว่าเด็กเข้าใจว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม แต่ยังไม่มีความคิดรวบยอดเรื่องภาพ 3 มิติ ภาพวาดจะมีลักษณะ 2 มิติ คือมีเฉพาะความกว้างและความยาว การใช้สี เริ่มมีความสัมพันธ์กับวัตถุ สีของต้นไม้จะมีสีเขียว ท้องฟ้ามีสีฟ้า ฯลฯ และจะใช้สีสัมพันธ์กับประสบการณ์ครั้งแรกของเด็กที่มีต่อสิ่งนั้น ๆ และมีความสัมพันธ์กับอารมณ์ มีการใช้สีอ่อนแก่เพียงเล็กน้อย เด็กจะวาดสิ่งต่าง ๆ ซ้ำ ๆ กันแต่ยังไม่รู้จักการออกแบบ

ลักษณะการวาดภาพของเด็กในวัยนี้ ที่มักจะพบอีกคือการเขียนภาพแบบพับกลาง (Folding Over) ลักษณะของภาพวาดคล้ายกับพับกระดาษเป็นสองตอนและใช้เส้นรอบพับเป็นเส้นกึ่งกลาง รูปที่เขียนจะตั้งฉากกับเส้นฐาน เส้นบนและมีลักษณะหัวตั้ง แต่สิ่งที่เด็กวาดลงบนเส้นฐาน เส้นล่างจะมีลักษณะหัวกลับ การเขียนภาพแบบพับกลางนี้เพราะเด็กเห็นความสำคัญของตนเอง จึงเขียนภาพโดยยึดตนเองเป็นศูนย์กลางและวาดสิ่งต่าง ๆ ให้สัมพันธ์กับตน (Egocentric) ลักษณะอีกแบบหนึ่งคือการใช้วงกลมเป็นเส้นฐานและวาดรูปต่าง ๆ หันด้านบนขึ้นออกไปจากรัศมี นอกจากนี้

ยังมีการเขียนภาพแบบเอกซเรย์ (X-ray Picture) เป็นภาพที่แสดงให้เห็นว่าผู้วาดมีปฏิกิริยาต่อสิ่งต่าง ๆ ทั้งภายนอก ภายใน ตามความต้องการทางอารมณ์และความรู้สึกของตนเองมากกว่าจะวาดให้เหมือนจริงตามธรรมชาติ เด็กต้องการแสดงสิ่งต่าง ๆ ทั้งภายนอกและภายในตามที่ตนคิดว่าจะต้องมีอยู่ในภาพ ฉะนั้นเขาจึงพยายามวาดสิ่งต่าง ๆ ทั้งหมดโดยไม่คำนึงสภาพที่เป็นจริงนับว่าเป็นความละเอียดละออและความสมบูรณ์ในการออกแบบด้วยตนเองตามธรรมชาติ

(Lowenfeld, 1982)

ขั้นที่ 4 ขั้นรวมกลุ่ม (The Gang Age) เป็นขั้นของเด็กที่อยู่ในช่วงอายุ 9-12 ปี ในวัยนี้เริ่มมีการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ เด็กชายและหญิงเป็นปฏิปักษ์กันและเริ่มเป็นอิสระจากการปกครองของผู้ใหญ่ การแสดงออกทางศิลปะจะเปลี่ยนจากการวาดวัตถุต่าง ๆ มาเป็นการวาดที่มีความสัมพันธ์กับประสบการณ์ การวาดรูปร่างคนเริ่มเหมือนจริงมากขึ้น แต่ยังไม่วาดภาพตามที่มองเห็น รูปคนเริ่มแสดงความแตกต่างระหว่างเพศ โดยมีผู้ชายสวมกางเกงและผู้หญิงสวมกระโปรง เครื่องแต่งกายจะมีรอยพับรอยย่น หรือลวดลายตามริมและขอบ ภาพคนมีลักษณะแข็งกระด้างไม่แสดงอาการเคลื่อนไหวเพราะเด็กไม่รู้จักรังการสังเกตรายละเอียดมีการเปลี่ยนแปลงจากการใช้เส้นฐานมาเป็นพื้นราบ (The Plane) ที่แสดงถึงการใช้ช่องไฟที่เหมือนจริงมากขึ้น เด็กจะเปลี่ยนแปลงการวาดภาพโดยมีต้นไม้ขึ้นมาจากพื้นดิน ท้องฟ้าแผ่ลงมาถึงข้างล่างแต่เด็กยังไม่มีความคิดรวบยอดเกี่ยวกับความลึกและวาดต้นไม้ให้ปกคลุมขึ้นไป บนท้องฟ้าแสดงให้เห็นว่าเด็กเริ่มเข้าใจความเหลื่อมล้ำกันของวัตถุ และจะพัฒนาไปสู่การวาดภาพ 3 มิติ เมื่อพิจารณาถึงการใช้ช่องไฟจะพบว่ายังคงยึดตนเองเป็นศูนย์กลางของสิ่งต่าง ๆ ยังไม่มีการใช้เส้นระดับและการจัดระยะวัตถุต่าง ๆ ยังไม่สัมพันธ์กัน เด็กเริ่มใช้สีสัมพันธ์กับสีของวัตถุมากขึ้นแต่ยังไม่มีความพร้อมเกี่ยวกับการใช้สีจากผลกระทบของบรรยากาศ เช่น การใช้สีตามระยะใกล้ ไกล สีในที่มืดและสว่าง ฯลฯ ในช่วงนี้เริ่มมีการออกแบบเครื่องแต่งกายและวัสดุเครื่องใช้บางอย่างแต่ยังไม่เข้าใจการออกแบบที่แท้จริง (Lowenfeld, 1982)

ขั้นที่ 5 ขั้นของการเขียนภาพเลียนธรรมชาติ (The Pseudo Naturalistic Stage) เป็นขั้นของเด็กที่อยู่ในช่วงอายุ 12-14 ปี ขั้นนี้เป็นช่วงของเด็กที่มีการเปลี่ยนแปลงทางกายและความคิดรวบยอดหลายประการ การแสดงออกของเด็กเริ่มเหมือนจริงมากขึ้น ขั้นนี้เป็น

ช่วงที่เด็กจะมีความคิดรวบยอด 2 แบบ คือ พวกที่มีความคิดรวบยอดทางจักษุประสาท (Visually Minded) และพวกที่แสดงออกตามอารมณ์และประสบการณ์ (Non-Visually Minded) พวกนี้จะพัฒนาความคิดสร้างสรรค์แตกต่างกันไปเฉพาะคน เด็กหญิงเริ่มมีความสนใจการวาดรูปร่างคนที่แสดงความแตกต่างระหว่างเพศก่อนเด็กชาย การวาดภาพคนจะเหมือนจริงมากขึ้น เช่น ทำนัง ยืน ฯลฯ มีรอยย่น รอยพับตามแสงเงาและท่าทาง แสดงขนาดของวัตถุตามระยะใกล้ ไกล เด็กชายมักจะสนใจในกิจกรรมกีฬาและมักจะวาดรูปการ์ตูนล้อเพื่อน ๆ และครู แต่เด็กยังไม่พร้อมในการวาดรูปตนเอง การวาดภาพคนของพวกที่มีการรับรู้ทางจักษุประสาทจะแสดงรายละเอียดของสิ่งต่าง ๆ ตามผลกระทบของบรรยากาศ ส่วนพวกหลังจะสนใจเฉพาะรายละเอียดที่มีความสัมพันธ์กับอารมณ์และประสบการณ์ พวกที่มีการรับรู้ทางจักษุประสาทจะวาดภาพแสดงระยะใกล้ ไกล และเริ่มเข้าใจช่องไฟ 3 มิติ ส่วนพวกหลังจะกลับไปสนใจการใช้เส้นฐานอีก แต่มีพัฒนาการมากกว่าขึ้นก่อน และวาดสิ่งต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับอารมณ์และยึดตนเองเป็นหลัก การใช้สีของพวกที่มีการรับรู้ทางจักษุประสาท จะใช้สีแสดงระยะใกล้ ไกล ฯลฯ ส่วนพวกหลังจะใช้สีแสดงความรู้สึกและประสบการณ์ การออกแบบของพวกแรกจะออกแบบให้มีความสวยงามตามหลักสุนทรียภาพ ส่วนพวกหลังจะออกแบบให้มีรายละเอียดในส่วนที่มีความสำคัญต่อเขา แต่ทั้งสองกลุ่มก็ยังไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับการออกแบบที่แท้จริง (Lowenfeld, 1982)

ขั้นที่ 6 ขั้นการตัดสินใจ (The Period of Decision) ขั้นนี้เป็นช่วงที่เด็กมีอายุประมาณ 14-17 ปี การแสดงออกทางศิลปะของเด็กในวัยนี้จะแสดงออกด้วยตนเองอย่างมีจุดหมาย และมีความพยายามในการพัฒนาทักษะเพื่อผลิตผลงานตามความสามารถของตน ศิลปะของเด็กในวัยนี้เป็นสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัวของเด็ก ในช่วงนี้เด็กเป็นอิสระจากผู้ใหญ่และเริ่มมีความรักเพศตรงข้าม การวาดภาพคนมีความใกล้เคียงกับธรรมชาติและแสดงการกระทำ เสื้อผ้ามีรอยพับ รอยย่น ขณะกำลังเคลื่อนไหวได้เหมือนจริง พวกที่มีการรับรู้ทางจักษุประสาทจะวาดรูปร่างคนให้มีสัดส่วนที่ถูกต้องมากขึ้นและมีแสงเงา ส่วนพวกที่แสดงออกตามอารมณ์และแสดงออกตามความประทับใจที่มีต่อสิ่งนั้นๆ พวกแรกจะเริ่มใช้ช่องไฟตามการมอง (Perspective) และจะวาดขนาดของวัตถุให้เล็กลงตามระยะ ส่วนพวกหลังยังคงแสดงออกโดยการที่ใช้เส้นฐาน การใช้สีในพวกแรกจะมีการใช้สีตามผลกระทบของบรรยากาศและมีการใช้สีอ่อนแก่ ส่วนพวกหลังจะใช้สีตามความสัมพันธ์กับอารมณ์ การออกแบบของพวกแรกจะเป็นไปตามหลักสุนทรียภาพ ความสมดุลและท่วงท้านอง

(Rhythm) พวกหลังจะออกแบบนามธรรม (Abstract) ทั้งสองพวกจะออกแบบหน้าที่ของ เครื่องใช้ต่าง ๆ ทางอุตสาหกรรมได้ (Lowenfeld, 1982)

ในส่วนของ การประเมินผล โลเวนเฟลด์ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการประเมินผลด้านความงอกงามทางศิลปะของเด็กที่มีความสัมพันธ์กับจิตใจ อารมณ์ ความคิด ความรู้สึก ความแตกต่างระหว่างบุคคลหรือเป็นการประเมินผลแบบอัตนัย (Subjective Evaluation) และการประเมินผลแบบปรนัย (Objective Evaluation) หรือการประเมินผลงาน (Product) ของเด็ก จุดมุ่งหมายของการประเมินผลทั้งสองประการเพื่อให้ครูได้ตระหนักในความงอกงามทางศิลปะของเด็ก มิใช่เป็นการประเมินผลเพื่อหาจุดอ่อนหรือตัดสินผลงานและทักษะอื่น ๆ เป็นต้น โลเวนเฟลด์ย้ำว่าการประเมินผลควรกระทำด้วยความระมัดระวัง เพื่อให้เด็กมีความเชื่อมั่นในการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ด้วยตนเอง

การประเมินผลการเรียนศิลปศึกษาในระดับมัธยมศึกษา จะเน้นที่การประเมินผลงาน (Product) ของเด็กหรือการประเมินผลแบบปรนัย (Objective Evaluation) มากกว่าการประเมินแบบอัตนัย (Subjective Evaluation) การประเมินผลแบบปรนัยนั้นเป็นการประเมินผลเฉพาะผลงานที่สำเร็จของเด็ก มีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นแนวทางในการกระตุ้นให้เด็กพัฒนาการแสดงออกทางศิลปะในแนวทางที่พัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้ก้าวหน้าต่อไป การประเมินผลแบบนี้ควรกระทำต่อเมื่อได้มีการประเมินผลแบบอัตนัยแล้ว องค์ประกอบที่สำคัญในการประเมินผลแบบปรนัยคือ 1) การประเมินผลความงอกงามตามขั้นพัฒนาการ (The Stage of Development) 2) การประเมินผลเทคนิคและทักษะ (Technique and Skill) 3) การประเมินผลการจัดรวบรวมชิ้นเป็นผลงาน (The Organization of the Work)

การประเมินผลโดยพิจารณาจากขั้นพัฒนาการทางศิลปะของเด็กแต่ละวัย โดยการประเมินผลความงอกงามขั้นใดขั้นหนึ่ง โดยการเปรียบเทียบกับพัฒนาการทั่วไปของเด็กตามอายุปฏิบัติ การประเมินผลงานของเด็กต้องคำนึงถึงว่าเป็นเพียงการแนะนำแนวทางให้แก่เด็กได้พัฒนาการแสดงออกทางศิลปะให้ก้าวหน้าต่อไป มิใช่เป็นการจำแนกหรือจัดระดับเด็ก แต่อย่างไรก็ตาม ครูต้องประเมินผลด้วยความระมัดระวังและยึดหยุ่นตามความงอกงามที่เป็นความแตกต่าง

ระหว่างบุคคลด้วย ลักษณะที่ประเมินผลในขั้นพัฒนาการต่าง ๆ จะพิจารณาเกี่ยวกับการวาดรูปคน การใช้ช่องไฟที่สัมพันธ์กับประสบการณ์ภายนอก การใช้สีและทักษะการทำงาน

โดยการประเมินเทคนิคและทักษะ จะพิจารณาว่าเทคนิคนั้นเหมาะกับการแสดงออกของเด็กแต่ละวัย และเทคนิคที่ได้ใช้ควรส่งเสริมการทำงานอย่างสร้างสรรค์ด้วยความต้องการของเด็กเอง ประการท้ายสุดที่ควรพิจารณาคือความพยายามเพื่อจะทำงานให้สำเร็จ

2. ศิลปะกับการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน

2.1 ศิลปะศึกษาในโรงเรียน

วิชาศิลปะในระยะแรกจัดเป็นวิชาเอกเทศ มุ่งเน้นการใช้ความรู้ความสามารถฝึกการใช้ฝีมือแสดงออกในผลงานและการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ต่อมาได้นำมาจัดเป็นรายวิชาหนึ่ง เช่นเดียวกับวิชาสามัญอื่น ๆ ที่นักเรียนจำเป็นต้องเรียนด้วย และได้เน้นแนวคิดและวิธีการทางจิตวิทยาประยุกต์เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนการสอนทำให้วิชาศิลปะกลายเป็นวิชา "ศิลปะศึกษา" โดยมีหลักการเกี่ยวกับการให้การศึกษาด้านศิลปะกับเด็ก มุ่งเน้นการเสริมสร้างศิลปะนิสัยให้กับผู้เรียน การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้เหมาะกับวุฒิภาวะของผู้เรียน และได้มุ่งหวังจะให้การจัดกระบวนการเรียนการสอนที่จะพัฒนาผู้เรียนเป็นศิลปิน แต่เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ มีประสบการณ์ทางศิลปะ มีความคิดที่ดีต่อศิลปะ กิจกรรมทางศิลปะจึงเน้นหนักไปทางหวังผลกระทบต่อการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้คนที่มีคุณค่าแก่สังคมมากขึ้น

วัตถุประสงค์ของการสอนวิชาศิลปะศึกษา

1. เพื่อการพัฒนาศิลปะนิสัยให้กับผู้เรียน เป้าหมายของการพัฒนาศิลปะนิสัยผู้เรียนให้มีบุคลิกภาพและอารมณ์ที่ประณีตละเอียดอ่อน โดยผ่านกระบวนการเรียนการสอนทางศิลปะ การพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนที่พึงประสงค์คือ การมีความรู้คู่กับความดี ความงามมากกว่ามีความรู้ความสามารถขาดคุณธรรม ดังที่ ริด (Read, 1978) กล่าวว่า การอบรมบ่มนิสัยทางศิลปะเป็นการขัดเกลาความรู้สึกรู้สึกคิด ใคร่ที่ไม่ได้รับการอบรมทางด้านนี้จะเป็นคนมือเปล่า การรับรู้จะไร้สมรรถภาพ ไม่มีน้ำใจ

สร้างสรรค์ สัญลักษณ์เดิมก็จะครอบงำ มุ่งแต่ทำงานเรื่อยไปอย่างไม่มีจุดหมาย ดังนั้น วัตถุประสงค์ของการพัฒนาศิลปินสายจึง เป็นสิ่งที่ช่วยพัฒนาบุคลิกภาพให้สมดุลทั้งความรู้และความดีงาม

2. เพื่อความตระหนักรู้เกี่ยวกับงานทัศนศิลป์ วัตถุประสงค์ของการสอนศิลปะ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะในการรับรู้งานทัศนศิลป์ว่า เป็นงานศิลปะที่สื่อความคิดความรู้สึกสัมผัสได้ด้วยตา เกิดความชื่นชมเสริมสร้างความรื่นรมย์ ความพอใจในศิลปะนั้นได้แก่ การรับรู้ การมองเห็น ความรู้สึกสัมผัส ความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการด้วยจิตใจที่เปี่ยมปิติต่องานศิลปะ

3. การฝึกฝนทางศิลปะ วัตถุประสงค์ของการสอนศิลปะ เพื่อมุ่งสนับสนุนผู้เรียนให้แสวงหาประสบการณ์อย่างกว้างขวางในด้านความรู้ทักษะ การจัดการกระบวนการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้ใช้วัสดุเพื่อการสำรวจ การทดลอง การแก้ปัญหา การใช้เทคนิคต่างๆ สร้างสรรค์และแสดงออกในทางศิลปะการฝึกฝนทางศิลปะที่เหมาะสม จะเป็นพื้นฐานทำให้ผู้เรียนเกิดความชื่นชม ความสนใจ มีค่านิยม และมีทัศนคติที่ดีต่อศิลปะ

4. เพื่อตอบสนองความรู้สึกทางด้านคุณค่าและความงามที่มีอยู่ในแต่ละบุคคล เนื่องจากธรรมชาติของมนุษย์มีความโน้มเอียงไปในเรื่องความรักสวยรักงาม ต้องการแสดงออกถึงการสร้างสรรค์ศิลปะอยู่ในตัวมาตั้งแต่เด็ก การจัดสภาพแวดล้อมและประสบการณ์การเรียนการสอนที่นำสนใจ การสร้างบรรยากาศที่เสริมสร้างคุณลักษณะค่านิยมทางศิลปะ เพื่อการตอบสนองความต้องการเกี่ยวกับความรู้สึกด้านความงาม ที่มีอยู่ในแต่ละบุคคลได้มีโอกาสพัฒนาไปในทิศทางที่พึงประสงค์

5. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ในทางสร้างสรรค์ วัตถุประสงค์ของการสอนศิลปะ เพื่อให้ผู้เรียนได้มีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปะ แสดงความสามารถ ความสนใจและแสวงหาลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล การพัฒนาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และปลูกฝังรสนิยมทางศิลปะที่ดี ให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันรวมทั้งใช้เวลาว่างในทางสร้างสรรค์

6. เพื่อพัฒนาการสื่อความหมายทางศิลปะวัฒนธรรมที่ดีในในแต่ละบุคคล การพัฒนาผู้เรียนให้มีศิลปินสายได้แก่ การมีบุคลิกภาพที่ดี มีจิตใจละเอียดอ่อน ประณีต มีสุนทรีย์ สามารถติดต่อสื่อสาร รู้จักแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ การดำรงชีวิตที่เรียบง่ายและมีจุดเป้าหมายที่สร้างสรรค์ การจัดประสบการณ์ทางศิลปะและวัฒนธรรมให้กับผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นเพราะเป็นสิ่งที่มีความหมายต่อผู้เรียน จากข้อค้นพบทางประวัติศาสตร์มนุษย์ใช้รูปภาพเป็นสื่อในการบันทึกเหตุการณ์

ความเชื่อและความนึกคิดต่าง ๆ ไว้บนผนังถ้ำรวมทั้งประวัตินิเวศนาการคิดประดิษฐ์ตัวอักษรได้ใช้สัญลักษณ์แทนความหมายเช่นเดียวกัน ซึ่งแสดงว่าภาษาศิลปะเป็นภาษาที่เกิดขึ้นก่อนภาษาใด ๆ ในโลก ปัจจุบันนี้มีภาษาพูดภาษาเขียนใช้กันในประเทศต่างๆ แต่ภาษาก็มีข้อจำกัดไม่สามารถอธิบายและทดแทนภาษาศิลปะได้ทั้งหมด ภาษาศิลปะที่ใช้ร่วมกันคือ สุนทรียภาพ หมายถึงความสวยงามสดงดงามที่ซึ่งใจและกวีใจมนุษย์ ดังนั้นการพัฒนาผู้เรียนสามารถรับรู้สัมผัสความงามได้ จึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และเป็นเป้าหมายสูงสุดของการจัดการศึกษาศิลปะ (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2529)

สภาพการเรียนการสอนศิลปะในปัจจุบันกระทรวงศึกษาธิการในฐานะ เป็นหน่วยงานระดับนโยบายเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของชาติ ได้เห็นคุณค่าและความสำคัญของวิชาศิลปะ พยายามอย่างยิ่งจะพัฒนาวิชาให้ เป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักการ เกี่ยวกับการจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน อันจะทำให้เด็กไทยเป็นผู้ที่มีลักษณะนิสัยที่ดีงามและเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพและได้วางรากฐานของวิชาศิลปะไว้อย่างเด่นชัดยิ่งปรากฏอยู่ในหลักสูตรการศึกษาระดับต่าง ๆ พอสรุปลักษณะเด่นได้ดังนี้

1. หลักสูตรแสดงข้อกำหนดเกี่ยวกับความรู้ ด้านทฤษฎีและการปฏิบัติทางศิลปะมีความสอดคล้องกับธรรมชาติของผู้เรียนและกิจกรรมทางศิลปะแต่ละประเภท เช่น การเขียนภาพ ระบายสี การปั้น แกะสลัก การออกแบบ ภาพพิมพ์ เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้เป็นสื่อให้ผู้เรียนได้แสดงออกและสร้างสรรค์
2. เนื้อหาสาระทางศิลปะมีระบบและองค์ความรู้ที่เหมาะสม เน้นลักษณะเฉพาะของประเทศชาติ เพื่อผลทางการสืบทอดและพัฒนามรดกทางวัฒนธรรม
3. มีการพัฒนาวัสดุหลักสูตรต่าง ๆ เช่น การจัดทำแผนการสอน คู่มือครู สื่อการสอน เอกสารประกอบการเรียน หนังสือเรียน และการประเมินผล วัสดุหลักสูตรเหล่านี้ได้พัฒนาขึ้นมาเพื่อความสะดวกสำหรับผู้สอนในด้านการนำหลักสูตรไปใช้

แม้ว่าการจัดการศึกษาศิลปะในระบบโรงเรียนจะได้พยายามจัดขึ้นเพื่อเสริมอีกขั้นหนึ่งในการพัฒนาศิลปะเด็กควบคู่ไปกับที่บ้าน เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสแสดงออกสร้างสรรค์และเห็นคุณค่าของศิลปะ ซึ่งจะประสานสัมพันธ์กับเด็กที่ได้รับประสบการณ์ทางศิลปะจากที่บ้านและสังคม

แต่จุดเน้นการศึกษาศิลปะในระบบโรงเรียนนั้นเป็นการให้การศึกษาทางด้านศิลปะ และการเสริมสร้างศิลปินให้แก่เด็ก ศิลปะในระบบโรงเรียนจะเจริญก้าวหน้าเพียงใดขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น หลักสูตรผู้สอน ผู้เรียน กระบวนการเรียนการสอน งบประมาณการสนับสนุนจากฝ่ายบริหาร แต่ปัจจัยที่สำคัญและจะขาดเสียไม่ได้คือผู้สอนและผู้บริหาร สรุปเป็นภาพรวมเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะเด็กในระดับอนุบาล และระดับประถมศึกษาได้พัฒนาดีขึ้นเป็นส่วนใหญ่ และในระดับมัธยมศึกษากำลังเริ่มพัฒนาและสนใจกันอย่างจริงจังมากขึ้น เมื่อปี พ.ศ. 2527 ศูนย์พัฒนาหลักสูตรได้ทำการวิจัยติดตามการใช้หลักสูตรแบบเรียนคู่มือครูชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พบว่าครูที่มีวุฒิทางด้านศิลปะโดยตรงหรือเกี่ยวข้องกับวิชาศิลปะมีเพียงร้อยละ 40 ครูจำนวนร้อยละ 60 มีวุฒิอื่น ๆ เช่น ภาษาไทย วิทยาศาสตร์ ทำการสอนศิลปะ และครูที่ไม่มีวุฒิตรงกับวิชาอื่น ส่วนมากไม่ได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับวิธีสอนศิลปะเลย ตัวยังชี้ถึงคุณภาพการเรียนการสอนที่สำคัญดังกล่าวแล้ว ในตอนต้นคือครู ประเด็นนี้ น่าจะได้รับการพิจารณาทบทวนอย่างจริงจังเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนวิชาศิลปะ เด็กกลุ่มนี้ซึ่งมีอายุประมาณ 11-14 ปี และปัจจัยเกี่ยวกับตัวเด็กด้านความคิดสร้างสรรค์ ตั้งแต่เกิดจะพัฒนาเรื่อยมาและจะลดลงในช่วงอายุ 10 ปี ดังนั้น การสอนศิลปะของเด็กกลุ่มนี้มีความจำเป็นและต้องการครูที่มีความรู้ความสามารถและเชี่ยวชาญการสอนทางศิลปะ โดยเฉพาะ เพราะเป็นระยะที่สำคัญต่อการพัฒนาศิลปะให้กับเด็กซึ่งจะมีผลต่อบุคลิกภาพด้วย (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2529)

2.2 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศิลปะศึกษา

เด็กในระดับมัธยมศึกษา เป็นช่วงที่ผ่านเข้ามาสู่วัยรุ่น นอกจากจะสนใจกับการแสดงสภาพตามธรรมชาติของวัตถุและสิ่งแวดล้อมแล้ว เด็กยังต้องการสิ่งที่เป็นเหตุเป็นผล สนใจสิ่งที่มีความหมายและสนใจเหตุการณ์ต่าง ๆ ดังนั้นการจัดกิจกรรมศิลปะสำหรับเด็ก ควรจะพิจารณาถึงวุฒิภาวะ ความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิดและการแสดงออกของเด็กแต่ละวัย (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2526) ซึ่งกิจกรรมทางด้านศิลปะศึกษานั้น ชลอ พงษ์สามารถ (2526) ได้จำแนกกิจกรรมไว้ดังนี้

1. กิจกรรมทางการเรียน

เป็นกิจกรรมส่งเสริมความรู้ความสามารถ สติปัญญา ทักษะและสร้างสรรค์ของนักเรียน เช่น การรายงาน การอภิปราย การบรรยายและอภิปราย การซักถามและการสัมภาษณ์ การ

วิเคราะห์และการวิจารณ์ศิลปะ ปรากฏา หรือได้ว่าที่ การแสดงผลงาน

2. กิจกรรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และทักษะ เป็นการช่วยในการแสดงออกของเด็ก ได้แก่ จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความคิด จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความถนัดของแต่ละบุคคล ให้เด็กมีโอกาสเลือกกิจกรรมที่ตนชอบ จัดกิจกรรมที่สามารถเลือกวัสดุ อุปกรณ์ ที่เหมาะสมเอง การให้เด็กมีอิสระในการทำงานส่วนตัวและการทำงานกลุ่ม การให้ความใกล้ชิด และเข้าใจเด็ก การให้ความยุติธรรมและเที่ยงตรง

3. กิจกรรมที่สร้างแรงจูงใจและการเสริมแรง การศึกษานอกสถานที่ การเชิญวิทยากร มาพูดหรือสาธิต การติชม และการให้รางวัล

กล่าวได้ว่า กิจกรรมทางศิลปะศึกษานั้น สามารถจัดได้หลายรูปแบบ ซึ่งกิจกรรมแต่ละกิจกรรมจะมีจุดเน้น และคุณค่าแตกต่างกันออกไป ซึ่ง วิรุฒ ตั้งเจริญ (2526) ได้ให้ข้อคำนึงในการจัดกิจกรรมศิลปะศึกษาว่า จะต้องคำนึงถึง

1. สภาพวุฒิภาวะ และความพร้อมในด้านต่าง ๆ ของนักเรียน
2. กิจกรรมนั้นสอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตร และจุดประสงค์เฉพาะทางศิลปะศึกษา ทั้งการเสริมสร้างบุคลิกภาพ และการสร้างเสริมพฤติกรรมทางสังคม
3. กิจกรรมนั้นมีความยากง่ายในการแก้ปัญหา และสร้างสรรค์ให้เหมาะสมกับความพร้อมซึ่งสิ่งเหล่านี้ต้องอาศัยกระบวนการเรียนการสอนที่ครูจะต้องพร้อมด้วยจิตวิทยา และความเอาใจใส่อย่างต่อเนื่องจริงจัง อย่างไรก็ตาม ครูศิลปะพึงตระหนักว่า การจัดกิจกรรมทางศิลปะศึกษา มิใช่กิจกรรมที่หวังเพียงผลงานเท่านั้น แต่เน้นถึงความหลากหลาย ทั้งรูปแบบ เนื้อหาและกรรมวิธี เน้นถึงกิจกรรมที่ท้าทายความคิด การปฏิบัติและการแก้ปัญหา ส่งเสริมการแสดงออกทั้งจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์

เกี่ยวกับการเรียนการสอนที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าการเรียนการสอนศิลปะศึกษานั้น ไม่จำกัดที่จะต้องยึดมั่นอยู่กับวิธีการสอน หรือกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ควรจะใช้กิจกรรม หรือวิธีสอนที่หลากหลาย โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับผู้เรียนเป็นสำคัญ แต่ทั้งนี้จะต้องสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร และจุดมุ่งหมายของศิลปะศึกษาด้วย

2.3 วิธีการสอนศิลปศึกษา

วิธีการสอนศิลปศึกษาในระดับมัธยมศึกษา นั้น ก็มีวิธีสอนใกล้เคียงกับการสอนทั่วไป อาจมีลักษณะเฉพาะหรือแตกต่างไปบ้างตามสภาพของวัตถุประสงค์ และเนื้อหาของวิชา ซึ่งในเรื่องของวิธีสอนนั้น บารุง กัลลิตเจริญ และคณะ (2527) ได้กล่าวไว้ดังนี้

1. การบรรยาย
2. การอภิปราย
3. การท่องจำ
4. การทดสอบ
5. การสอนเป็นรายบุคคล
6. การสาธิต
7. การให้การศึกษิตตามล้าพัง
8. การสอนโดยใช้บทเรียนโปรแกรม
9. การอ่าน (หนังสือเรียนหรือบทความ)
10. การใช้อุปกรณ์วัสดุทัศนศึกษา

นอกจากนั้น วิธีการสอนศิลปศึกษาในระดับมัธยมศึกษา การสอนศิลปะผู้สอนอาจใช้วิธีสอนได้หลายวิธีซึ่งต้องคำนึงถึงเนื้อหา กิจกรรมและเวลาที่เหมาะสมในส่วนนี้ ชล่อ พงษ์สามารถ (2526) เห็นว่า ไม่จำเป็นต้องสอนวิธีเดียว อาจใช้หลายวิธีร่วมกันก็ได้ ดังเช่น

1. วิธีสอนตามศูนย์สนใจ ผู้สอนต้องสนใจในเหตุการณ์ปัจจุบัน ซึ่งจะช่วยให้การสอนแบบนี้สัมฤทธิ์ผล ครูจะต้องนำเรื่องราวนั้น ขึ้นมาเป็นบทเรียนให้นักเรียนคิดสร้างสรรค์
2. วิธีสอนโดยให้แสดงออกด้วยตนเอง โดยครูเป็นผู้เสนอแนะ
3. วิธีสอนแบบบรรยาย หรือแบบครูเป็นผู้นำ ครูเป็นผู้ชี้แนะเสนอแนะการทำงานเป็นลำดับขั้นตั้งแต่ต้นจนจบ แล้วให้ได้ปฏิบัติตาม
4. วิธีการสอนแบบสาธิต ครูเป็นผู้แสดงวิธีการทำกิจกรรม โดยจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ และการแสดงวิธีทำเป็นลำดับขั้น
5. วิธีสอนแบบสหสัมพันธ์ เป็นการสอนวิชาศิลปะให้สัมพันธ์กับวิชาอื่น ๆ จะทำให้เด็กมีโอกาสเอาศิลปะไปใช้สร้างสรรค์มากขึ้น

6. วิธีสอนแบบแบ่งกลุ่มอภิปรายและปฏิบัติงาน โดยครูแบ่งนักเรียนเป็นกลุ่มตั้งปัญหาให้นักเรียนไปค้นคว้ามา

7. วิธีสอนแบบทดลองสืบสวนสอบสวน เป็นวิธีที่ครูตั้งปัญหาให้และให้ข้อเสนอแนะ แบ่งกลุ่มย่อย 4-6 คน นักเรียนเป็นผู้หาประสบการณ์เอง โดยศึกษาค้นคว้าทดลองหาข้อเท็จจริงด้วยการอ่าน การสัมภาษณ์ การทดลองปฏิบัติจริง ทำรายงานหรือรายงานหน้าชั้น

8. วิธีสอนแบบทีม เป็นการสอนที่กว้าง เนื้อหามากและใช้ครูที่มีความสามารถเฉพาะเป็นผู้สอน ครูต้องไม่น้อยกว่า 2-3 คน ครูต้องร่วมกันปรึกษาวางแผนการสอน

9. วิธีสอนแบบเกมส์ เป็นการสอนเพื่อให้ผู้เรียนผ่อนคลายอารมณ์และจิตใจให้ผู้เรียนเพลิดเพลินกับกิจกรรม

ในเรื่องวิธีการสอน นอกจากที่ชโล พงษ์สามารถได้นำเสนอแล้ว อุบล ตูจินดา (2532) ได้กล่าวถึง วิธีการสอนศิลปะ ซึ่งครูสามารถนำมาใช้ได้หลายวิธี ดังนี้

1. วิธีสอนศิลปะแบบปฏิบัติการ
2. วิธีสอนศิลปะแบบแบ่งกลุ่มทำกิจกรรม
3. วิธีสอนศิลปะแบบโครงการ
4. วิธีสอนศิลปะแบบกำหนดงาน
5. วิธีสอนศิลปะแบบหน่วยบูรณาการ
6. วิธีสอนศิลปะด้วยแผนภาพประกอบการสอน
7. วิธีสอนศิลปะโดยการศึกษานอกสถานที่

นอกจากนั้น วิรุฒ ตั้งเจริญ (2526) ได้กล่าวถึงวิธีการสอนศิลปศึกษาว่าวิธีการ หรือเทคนิคการเรียนการสอนที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนศิลปศึกษามี 3 ลักษณะดังนี้

1. การสาธิต ควรสาธิตเฉพาะกรรมวิธีที่ยุ่งยากซับซ้อน หรือสาธิตการใช้เครื่องมือ การป้องกันอุบัติเหตุจากการใช้เครื่องมือ ซึ่งการสาธิตนั้นควรจะมีลักษณะหลากหลายวิธีการเพื่อให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์กว้าง มีทางเลือกหลายทางและไม่ปักใจอยู่เฉพาะวิธีการใดวิธีหนึ่งเท่านั้น

2. การทดลอง หมายถึง การทดลองของผู้เรียนให้สามารถเข้าใจถึงกรรมวิธี เทคนิค รูปแบบ ซึ่งจะเป็นผลสืบเนื่องมาจากการสาธิต หรือเป็นการทดลองที่ผู้เรียนอาจจะทดลองค้นคว้า

กรรมวิธีต่างๆ ในการปฏิบัติกิจกรรม ซึ่งในการทดลองนั้น ควรจะได้มีการทดลองหลายๆ ความคิด หรือปรับปรุงความคิดหลาย ๆ ครั้ง

3. กิจกรรม นับได้ว่าเป็นหัวใจของการเรียนรู้ทางด้านศิลปะ เพราะการฝึกปฏิบัติ กิจกรรมเป็นสื่ออย่างหนึ่งที่จะทำให้เกิดการสังสรรค์ ประสานสัมพันธ์ และความรู้ ความเข้าใจ ต่าง ๆ การเรียนรู้ในวิชาศิลปะศึกษาจะไม่อาจบรรลุเป้าหมายได้ หากมีเพียงการฟังคำบรรยาย เท่านั้น

จะเห็นได้ว่า วิธีสอนศิลปะนั้นมีหลายวิธีด้วยกัน ทั้งการบรรยาย การสาธิต การอภิปราย การสอนตามศูนย์สนใจ การสอนโดยให้แสดงออกด้วยตนเอง การสอนแบบสหสัมพันธ์ การแบ่งกลุ่ม ปฏิบัติงาน การสอนแบบสืบสวนสอบสวน การสอนแบบทีม การสอนแบบเกมส์ การสอนแบบโครงการ การสอนแบบบูรณาการ การสอนโดยใช้แผนภาพและการสอนโดยการศึกษาออกสถานที่

ซึ่งการสอนวิธีใดก็ตามครูจะต้องเป็นผู้เลือกใช้อย่างเหมาะสม โดยคำนึงถึงหลักเกณฑ์ ดังนี้ (ไพฑูริย์ สินลารัตน์, 2524)

1. วิธีสอนนั้นเหมาะสมกับตัวครูน้อยเพียงใด ครูมีความรู้ความสนใจและความถนัด ทางศิลปะด้านใดก็ควรใช้แบบนั้น และแสวงหาวิธีที่เหมาะสมกับตัวครูต่อไปเรื่อย ๆ
2. วิธีสอนนั้นเหมาะสมกับเนื้อหาที่สอนเพียงใด
3. วิธีสอนนั้นเหมาะสมกับจุดมุ่งหมายในการสอน
4. วิธีสอนนั้นเหมาะสมกับจำนวนและลักษณะของนักเรียน
5. วิธีสอนนั้นเหมาะสมกับบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน

นอกจากนั้น วิชัย วงษ์ใหญ่ (2529) ได้กล่าวว่า วิธีสอนศิลปะศึกษาไม่ควรยึดมั่นอยู่กับ รูปแบบ หรือวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้สอนควรจะเลือกใช่วิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้สอนควรจะ เลือกใช้วิธีสอนหลาย ๆ รูปแบบ โดยเน้นให้มีความสอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน

2.4 หลักการสอนศิลปะศึกษา

ในเรื่องหลักการสอนนั้นมีผู้กล่าวไว้หลายท่าน ดังนี้ สุทิน เนียมพลับ (2525) ได้กล่าว

ถึงหลักการสอนทั่วไป ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจุบันไว้ดังนี้ สอนโดยให้นักเรียนเรียนรู้ที่ผ่านประสบการณ์ตรง คำนึงถึงธรรมชาติของเด็ก ๆ ในระยะต่าง ๆ แล้วดัดแปลงการสอนให้เหมาะสมกับความเจริญงอกงามของเด็ก สอนให้เด็กได้รับความรู้ ทักษะ ทักษะ ทักษะ ตลอดจนสอนให้เด็กเกิดความสนใจ พอใจ และมีความตั้งใจ สอนให้รู้จุดมุ่งหมายของการเรียน และนำไปใช้แก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ควรมีการเตรียมการเรียนการสอนอย่างดี ส่งเสริมให้เด็กมีส่วนร่วมในการเรียน การแสดงความคิดเห็นและการแก้ปัญหา ครูควรใช้อุปกรณ์และเครื่องช่วยในการสอน ยั่วยุให้เด็กใช้การสังเกตหาเหตุผล สอนโดยเริ่มต้นจากการกำหนดปัญหา สอนจากสิ่งที่ง่ายไปหายาก จากสิ่งที่เป็นรูปธรรมไปหานามธรรม ควรแบ่งกลุ่มนักเรียน ตามความสามารถและความสนใจ ครูควรสอนให้เห็นจริงจังและเข้าใจ บทเรียนได้แจ่มแจ้ง สอนตามหลัก และวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ตามระเบียบ กฎแห่งการเรียนรู้ของเด็ก สอนให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และให้ผู้เรียนรู้จักวัดและประเมินผลด้วยตนเอง นอกจากนี้ ชาวลิท ดาบแก้ว และสุดาวดี เหมมานนท์ (2525) ได้กล่าวถึงหลักในการสอน ศิลปศึกษาว่าการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทางศิลปศึกษาที่ใช้กันอยู่ในโรงเรียนมี 3 แบบด้วยกันคือ

1. สอนแบบบอกโดยตรง วิธีสอนแบบนี้เป็นสอนแบบครูบอกให้นักเรียนปฏิบัติตามกฎหรือคำแนะนำของครู เป็นวิธีการลอกเลียนแบบจากภาพ จากหนังสือ หรือแบบที่ครูเขียนไว้หรือจากของจริง โดยกิจกรรมนี้มุ่งเน้นในด้านทักษะ (Skill) แสดงความแม่นยำในการใช้มือสัมพันธ์กับประสาทตา การสอนแบบนี้จึงไม่เป็นการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์
2. สอนแบบการแสดงออกอย่างเสรี วิธีนี้เป็นวิธีตรงกันข้ามกับวิธีแรก คือ เป็นวิธีที่ปราศจากการบังคับ หรือควบคุม เด็กได้เรียนตามความพอใจ ให้อิสระเด็กอย่างเต็มที่ เด็กจะเลือกวาดภาพ และใช้วัสดุอย่างใดก็ได้ เป็นเรื่องของเด็กที่จะแสดงออกมา ไม่มีกฎข้อบังคับในการวาด
3. สอนแบบมีความมุ่งหมายในการเรียน เป็นวิธีใหม่ที่ผู้ศึกษาคิดขึ้น และเป็นวิธีที่ทำให้การสอนศิลปะได้ผลเป็นที่น่าพึงพอใจ การสอนแบบนี้เป็นวิธีสอนที่ทำให้บุคคลมีเสรีภาพเพียงพอในด้านอารมณ์ และความคิด การสอนศิลปะแบบนี้มีความมุ่งหมายที่จะให้ศิลปะมีความสัมพันธ์กับสังคม ให้อิสระเห็นว่าศิลปะมีความสำคัญต่อสังคม เด็กได้รับการส่งเสริมให้รู้จักความหมายในสิ่งที่เขาวาดภาพมากกว่าที่จะให้กฎเกณฑ์ในการวาดภาพนั้น ๆ

อย่างไรก็ตาม ฮัทเชนส์ (Hutchens, 1985) ได้กล่าวถึงรูปแบบการสอนว่ารูปแบบการสอนจะแสดงออกมากใน 2 ลักษณะ คือ

1. ด้านอำนาจ (Dominative Behaviors) คือครูจะเป็นผู้ควบคุม ชักจูง นักเรียนให้เป็นไปตามการตัดสินใจของครู

2. การให้ความร่วมมือ (Intergrative Behaviors) คือครูและนักเรียนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกวิธีเรียน วิธีประเมินผลและการฝึกทักษะ แต่ในการสอนครูควรนำรูปแบบการสอนมาสัมพันธ์กันคือ

1) ครูจะเป็นผู้ตัดสินใจเลือกวิธีเรียน โดยดูจากพื้นฐานของผู้เรียน

2) ครูจะยอมรับความคิดเห็นตามความจำเป็น และให้ความร่วมมือกับนักเรียน โดยนักเรียนจะเป็นผู้ตัดสินใจ และเลือกประเมินผลการเรียนเอง

3) ครูจะเป็นผู้ให้คำปรึกษา คอยให้ความช่วยเหลือให้เด็กพัฒนาไปในทางที่ถูกต้อง นักเรียนจะกำหนดจุดมุ่งหมาย และตัดสินใจเลือกวิธีเรียน และประเมินผลการเรียนเอง

4) ครูจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวแต่อย่างใด แต่จะคอยหาสิ่งมาเสริมเกี่ยวกับการเรียนตามความจำเป็น นักเรียนมีโอกาสเลือกแก้ปัญหา และข้อเสนอแนะ

วิธีการทั้ง 4 ข้อนี้นี้ ครูควรจะเลือกและนำมาสัมพันธ์กันเพื่อใช้ในการเรียนการสอน โดยเน้นที่มุ่งให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน

จากหลักการสอนต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น ครูควรจะเลือกโดยใช้หลักเกณฑ์ที่ว่า วิธีสอนนั้นควรจะเหมาะสมกับครูผู้สอน ผู้เรียน เหมาะสมกับเนื้อหาวิชา และจุดมุ่งหมายของหลักสูตร โดยครูเองควรมีบทบาทอันที่จะร่วมมือกับผู้เรียน ซึ่งผู้เรียนควรจะสามารถเลือกและตัดสินใจด้วยการเลือกวิธีที่จะเรียน วิธีประเมินผลการเรียนร่วมกับครูด้วย จากวิธีสอนและหลักการสอนดังกล่าวข้างต้น หากครูผู้สอนได้พยายามที่จะปฏิบัติย่อมจะเกิดผลดีแก่ผู้เรียนเป็นสำคัญซึ่งเกี่ยวกับเรื่องนี้ เกษม สุกหอม และคณะ (2518) ได้กล่าวถึงลักษณะการสอนที่ดีกว่าจะต้องประกอบไปด้วย

1. ต้องมีความมุ่งหมายของบทเรียนและให้มีการเตรียมเนื้อหา อุปกรณ์ การประเมินผลให้สอดคล้องกับความมุ่งหมาย

2. ต้องยึดเด็กเป็นหลัก โดยต้องคำนึงถึงความแตกต่างในเรื่องวัยและอายุ ตลอดจนประสบการณ์เดิมของเด็กมากกว่าที่จะเอาหลักสูตรเป็นเกณฑ์

3. ต้องสร้างบรรยากาศที่เหมาะสมแก่การเรียนรู้ ทั้งในแง่ของสิ่งแวดล้อมและอารมณ์ของเด็กด้วย
4. ควรมุ่งให้เด็กได้รับความรู้ ความสามารถ ทักษะ และทัศนคติ พร้อมทั้งจะประพฤติตนเป็นคนดี
5. ต้องเป็นการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้น
6. ต้องเปิดโอกาสให้นักเรียนได้คิดค้นคว้าค้นหาเหตุผลความเป็นไปของสิ่งที่เรียน มิใช่เอาความจริงจากตำรา
7. ควรจะสัมพันธ์เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกันในวิชาเดียวกันทั้งในแง่ทฤษฎีและปฏิบัติ
8. ต้องช่วยให้นักเรียนเกิดความสนใจในสิ่งที่เรียน โดยใช้แรงกระตุ้นทั้งภายในและภายนอก
9. ไม่ควรยึดมั่นอยู่เพียงวิธีการสอนวิธีใดวิธีหนึ่ง

อย่างไรก็ตามในการสอนศิลปะศึกษา ครูควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. การสร้างแรงจูงใจให้แก่เด็ก การแนะแนวทางเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ควรส่งเสริมและสร้างความเชื่อมั่นให้แก่เด็ก พยายามส่งเสริมเด็กในทุกด้านที่จะทำให้เกิดประโยชน์แก่การเรียนการสอน
2. การมีศรัทธาในงานของเด็ก เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง การยอมรับนับถือเป็นสิ่งต้องการของเด็กวัยนี้ เด็กจะเห็นตนเองสำคัญและจะเกิดความพยายามทำให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ ครูต้องเข้าใจว่าเด็กต้องการเป็นตัวของตัวเอง ต้องการให้ผลงานดีเด่นกว่าคนอื่น เด็กบางคนจะพยายามแข่งขันเพื่อน ๆ และต้องการเห็นผลงานของตนเองอยู่ในระดับสูง ถ้าครูแสดงความสนใจเป็นรายบุคคล จะช่วยให้นักเรียนกระตือรือร้น อยากจะแสดงออกมาและเห็นคุณค่าของตนเองมากขึ้น
3. การติดตามดูแลการทำงานของเด็กอย่างใกล้ชิด เด็กบางคนขาดความเชื่อมั่นในตนเอง การที่มีครูคอยให้คำแนะนำเด็กจะแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม การดูแลการทำงานของเด็กจะแก้ปัญหาลังเลใจของเด็กได้มาก เป็นสิ่งหนึ่งซึ่งทำให้เด็กอบอุ่นใจ มีความรู้สึกเหมือนกับมีที่พึ่ง และทำให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อครูและวิชาเรียนด้วย
4. การให้ความอิสระในการทำงาน เป็นสิ่งที่เด็กชอบมาก ยิ่งเป็นเด็กวัยรุ่น การมีเสรีในการทำงาน ทำให้เด็กไม่ยึดติดใจในการแสดงออกอย่างที่เขาอยากจะทำ ครูต้องให้เสรีที่มีขอบเขต

ไม่ใช้ปล่อยให้เด็กทำอะไรตามสบาย หมายถึงว่า การให้เสรีครูต้องคอยดูแลบ้าง โดยไม่มีการควบคุม เด็กจะปลดปล่อยตัวเอง และรู้สึกอิสระ

5. การเสริมกำลังใจ เป็นสิ่งจำเป็นแก่เด็กเป็นอันมาก ครูผู้สอนต้องไม่ใช้อารมณ์และเมื่อเด็กทำงานแล้ว ผลงานของเด็กต้องถือว่ามีค่าควรแก่การสนองตอบที่ทำให้กำลังใจแก่เด็ก เช่น การจัดนิทรรศการ การจัดประกวด การให้รางวัลในด้านความคิดแปลกใหม่ การให้รางวัลในการที่เด็กทำงานได้ดีสมบูรณ์สม่ำเสมอ การออกปากชมเชยงานและการทำงานของเด็ก เป็นต้น ส่วนการตีนั้นควรเป็นไปในทางอ้อมแนะนำ ไม่ใช่ว่ากล่าวกันจนเด็กเกิดความอายและความท้อถอย ควรใช้การตีเป็นส่วนตัวและไม่ใช้ถ้อยคำรุนแรง

6. การจัดนิทรรศการผลงานของเด็ก เป็นสิ่งที่เด็กพอใจเป็นอันมาก ถึงเด็กจะทำงานไม่ได้เท่าเทียมกับคนอื่น ๆ ก็พอใจจะแสดงความสามารถของเขา เป็นการทำให้เด็กอยากทำงานให้ดี อยากแสดงฝีมือ และสนใจในการเรียนมากขึ้น

7. การใช้เวลาในการทำงานปฏิบัติ เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับวัยรุ่น ไม่เร่งรัดเกินไปหรือให้เวลาทำงานมากเกินไป การจัดงานให้เด็กทำเป็นหน้าที่ของครูผู้สอน ซึ่งต้องอาศัยหลายอย่างประกอบกัน งานกับเวลาปฏิบัติต้องเหมาะสมสัมพันธ์กัน มิฉะนั้นจะเกิดปัญหาและการเรียนการสอนจะไม่ประสบผลสำเร็จ

8. การวางแผนงานของครูผู้สอน และการแก้ปัญหาให้แก่เด็กเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งของครู ครูต้องเห็นความสำคัญในการให้งานปฏิบัติแก่เด็กแต่ละครั้ง งานต้องเหมาะสมกับวัย วุฒิภาวะ การใช้เวลาทำงานแต่ละขั้นต้องดูให้เหมาะสม มิฉะนั้นจะทำให้เกิดปัญหาขึ้น โดยเฉพาะทางด้านจิตใจของเด็ก เด็กจะเบื่อ เลิกสนใจ และเกิดทัศนคติไม่ดีกับตัวครูและกับวิชาเรียนด้วย งานต้องไม่ยุ่งยากเกินไปไม่ยากเกินไป และเป็นงานที่ท้าทายให้เด็กเกิดความรู้สึกริอยากทำ หลักสูตรและการเลือกเนื้อหาการสอนเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง

9. การให้ความยุติธรรมแก่เด็ก เป็นเรื่องสำคัญที่สุดเรื่องหนึ่ง เกี่ยวกับพฤติกรรมของเด็กวัยรุ่น วัยนี้เป็นวัยที่เชื่อมั่นตัวเองเป็นอันมาก ต้องการความถูกต้อง ความเป็นจริงครูต้องเป็นผู้มีความรู้ ตัดสินใจถูกต้อง มีการใช้หลักวิชามาพิจารณาในการตัดสิน ตรวจสอบให้คะแนน การวัดผล การประเมินผล โดยถูกต้องเที่ยงธรรม ต้องใช้วาทีศิลปะทั้งจิตวิทยา พร้อมกันไปด้วย กับความรู้ในการวิจารณ์งาน

10. การใช้สื่อการเรียนการสอน การเรียนศิลปะศึกษา วัสดุการเรียนเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง ครูต้องเตรียมการสอนล่วงหน้า วางแผนงาน และต้องมีความรู้ในเรื่องแหล่งวัสดุ แหล่งความรู้ที่นักเรียนจะไปหาได้ไม่ยากนัก วัสดุการเรียน ควรมีให้เลือกและทดแทนกันได้ ถ้าหากของที่ต้องการหายากและไม่มี รวมทั้งอุปกรณ์การสอนของครูในการจัดประสบการณ์ให้แก่เด็ก ก่อนลงมือปฏิบัติงานสำหรับการสอนทุกครั้ง เพื่อเป็นการชี้แนะแนวทางแก่เด็ก

นักเรียนในวัยนี้เป็นวัยที่ยากแก่การปกครอง การใกล้ชิดสนิทสนมกับเด็ก การให้ความเป็นธรรม การให้ความเสมอภาคเป็นเรื่องจำเป็นมาก ครูจะเป็นที่ไว้วางใจหรือไม่อย่างไร จะเป็นที่ยอมรับของเด็กหรือไม่นั้น อยู่ที่ตัวครูเป็นสำคัญ ครูต้องไม่เป็นตัวปัญหา ต้องเป็นผู้แก้ไขปัญหา จึงจะทำให้การเรียนการสอนเป็นไปตามเป้าหมายและประสบผลสำเร็จในการสอน (ชโล พงษ์สามารถ, 2526)

3. การจัดการเรียนการสอนวิชาอาชีพในโรงเรียนมัธยมศึกษา ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524

3.1 หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 เป็นหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นเพื่อให้ต่อเนื่องจากหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ทั้งในด้านการสนองตอบนโยบายความต้องการของแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 และด้านความต่อเนื่องของหลักการ จุดมุ่งหมาย โครงสร้างของหลักสูตร เนื้อหาสาระของหลักสูตรมีความหลากหลายของความรู้ด้านวิชาสามัญและวิชาอาชีพมาก ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนได้ตามความถนัดและความสามารถของตน เนื้อหาสาระที่จัดไว้ในหลักสูตรฉบับนี้มีลักษณะจบในตัวเอง โดยมีเนื้อหาส่วนหนึ่งที่ผู้เรียนจะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพได้โดยตรง และอีกส่วนหนึ่งยังเป็นพื้นฐานสำหรับการหาความรู้เพิ่มเติม และศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น สาระสำคัญของหลักสูตรประกอบด้วยจุดหมาย หลักการ และโครงสร้าง ดังรายละเอียดของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2523) ดังนี้

จุดหมายของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 มีความประสงค์ที่จะปลูกฝังสิ่งต่อไปนี้ให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน คือ

1. เพื่อให้รู้จักดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งคุณธรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีความซื่อสัตย์ สุจริตและยุติธรรม มีระเบียบวินัย มีน้ำใจเป็นนักกีฬา มีสุขภาพสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว ท้องถิ่น และประเทศชาติ
2. เพื่อให้รู้จักวิธีการเรียนรู้ คิดเป็น ทำเป็นรู้จักแก้ปัญหา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีนิสัยใฝ่หาความรู้และทักษะอยู่เสมอ รักการทำงาน สามารถทำงานเป็นหมู่คณะ มีความขยันหมั่นเพียรอดทน และรู้จักประหยัด
3. เพื่อให้มีความรู้ ทักษะในวิชาอาชีพเพียงพอแก่การดำเนินชีวิต มีเจตคติที่ดีต่ออาชีพ รู้ช่องทางในการประกอบสัมมาชีพที่เหมาะสมกับตน เพื่อสร้างสรรค์ความเจริญต่อท้องถิ่นและประเทศชาติ
4. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ และเห็นคุณค่าในวิทยาการ ศิลปะ วัฒนธรรม รู้จักใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
5. เพื่อให้รู้จักเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น รู้จักหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น รู้จักใช้สิทธิเสรีภาพของตนเองในทางสร้างสรรค์บนรากฐานแห่งกฎหมาย จริยธรรมและศาสนา
6. เพื่อให้มีความสำนึกในการเป็นคนไทยร่วมกัน เสียสละเพื่อส่วนรวม มีความรักชาติ รักประชาธิปไตย รู้จักใช้สติและปัญญาในการดำรงรักษาไว้ซึ่งความมั่นคงของชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์
7. เพื่อให้เข้าใจพื้นฐานและปัญหาการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของประเทศและของโลกปัจจุบัน มีความสำนึกในการเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติ รู้จักแก้ปัญหาและขัดแย้งด้วยวิธีการแห่งปัญญาและสันติวิธี

หลักการของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 มีแนวทางที่จะนำไปสู่จุดหมายของหลักสูตรดังต่อไปนี้ คือ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2523)

1. เป็นหลักสูตรหลังหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งให้การศึกษาทั่วไป และพื้นฐานวิชาอาชีพอย่างกว้าง ๆ มาแล้ว สำหรับมัธยมศึกษาตอนปลายเน้นการเลือกกลุ่มวิชาตามความถนัด ความสามารถและความสนใจ เพื่อผู้เรียนจะยึดเป็นอาชีพต่อไป
2. เป็นหลักสูตรที่มุ่งให้ผู้เรียนให้มีประสบการณ์ เพื่อให้เกิดความรู้ความชำนาญที่สามารถจะนำไปใช้ปฏิบัติและประกอบอาชีพได้จริง หรือเพื่อหาความรู้เพิ่มเติม หรือเป็นพื้นฐานสำหรับศึกษาต่อในระดับสูงขึ้น
3. เป็นหลักสูตรที่มุ่งให้ผู้เรียนเฝ้าแสวงหาความรู้ความจริง เพื่อให้เกิดความงอกงามทางสติปัญญา ความสำนึกและความซาบซึ้งในคุณค่าของธรรมชาติ ศิลปะ วัฒนธรรมและงานสร้างสรรค์ของมนุษย์
4. เป็นหลักสูตรที่มุ่งปลูกฝังคุณธรรมและความกล้าทางจริยธรรม ทั้งนี้ให้เน้นการประพฤติปฏิบัติเป็นสำคัญ
5. เป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้นการผสมผสานความรู้กับการปฏิบัติให้สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจ สังคม และการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
6. เป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้นการเลือกพื้นฐานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เหมาะสมไปใช้ในการพัฒนาท้องถิ่น การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ
7. เป็นหลักสูตรที่สนับสนุนให้ผู้เรียนร่วมมือใช้ความรู้ความสามารถ เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการพัฒนาสังคม
8. เป็นหลักสูตรที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สามารถศึกษาหาความรู้ และทักษะจากแหล่งวิทยาการ สถานประกอบการ และสถานประกอบอาชีพอิสระ

โครงสร้างของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524

เพื่อให้หลักสูตรบังเกิดผลตามจุดหมายที่ได้วางไว้ หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 จึงได้กำหนดโครงสร้างของหลักสูตรออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. วิชาบังคับ ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้เหมือนกันหมดทุกคนทั้งในส่วนที่เป็นวิชาสามัญเพื่อสร้างเสริมความรู้ เกิดทักษะบางประการร่วมกัน และในส่วนที่เป็นพื้นฐานของวิชาอาชีพที่ให้ผู้เรียนประกอบอาชีพในการทำงานและการดำเนินชีวิต

2. วิชาเลือก ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนได้ตามความถนัดและความสนใจของแต่ละคน ซึ่งมีทั้งวิชาเลือกตามแผนการเรียนที่จะสนองความต้องการด้านอาชีพ หรือการศึกษาต่อของผู้เรียนแต่ละคน และในส่วนที่เป็นวิชาเลือกเสรี เพื่อเสริมวิชาเลือกตามแผนการเรียน หรือสนองต่อความสนใจพิเศษของผู้เรียนแต่ละคน ดังโครงสร้างของหลักสูตรดังต่อไปนี้

โครงสร้าง

1. วิชาบังคับ มี 2 ส่วน

1.1 วิชาสามัญ จำนวน 24 หน่วยการเรียนรู้ ได้แก่

ภาษาไทย	6	หน่วยการเรียนรู้
สังคมศึกษา	6	หน่วยการเรียนรู้
พลานามัย	6	หน่วยการเรียนรู้
วิทยาศาสตร์	6	หน่วยการเรียนรู้

1.2 วิชาพื้นฐานอาชีพ จำนวน 12 หน่วยการเรียนรู้ โดยเลือกสาขาใดสาขา

หนึ่งต่อไปนี้

ช่างอุตสาหกรรม	12	หน่วยการเรียนรู้
เกษตรกรรม	12	หน่วยการเรียนรู้
คหกรรม	12	หน่วยการเรียนรู้
พานิชยกรรม	12	หน่วยการเรียนรู้
ศิลปหัตถกรรม	12	หน่วยการเรียนรู้
ศิลปกรรม	12	หน่วยการเรียนรู้

หมายเหตุ วิชาพื้นฐานอาชีพสาขาต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น ยกเว้น สาขาศิลปกรรม เป็นวิชาที่ตรงกับแกนวิชาชีพของหลักสูตร ประกาศนียบัตรวิชาชีพ พุทธศักราช 2524

2. วิชาเลือก มี 2 ส่วน

2.1 วิชาเลือกตามแผนการเรียน

เลือกจากกลุ่มวิชาต่าง ๆ ต่อไปนี้ ให้เป็นไปตามแผนการเรียน

ภาษาไทย	ศิลปกรรม
สังคมศึกษา	ช่างอุตสาหกรรม
พลานามัย	เกษตรกรรม
วิทยาศาสตร์	คหกรรม
คณิตศาสตร์	พาณิชยกรรม
ภาษาต่างประเทศ	ศิลปหัตถกรรม

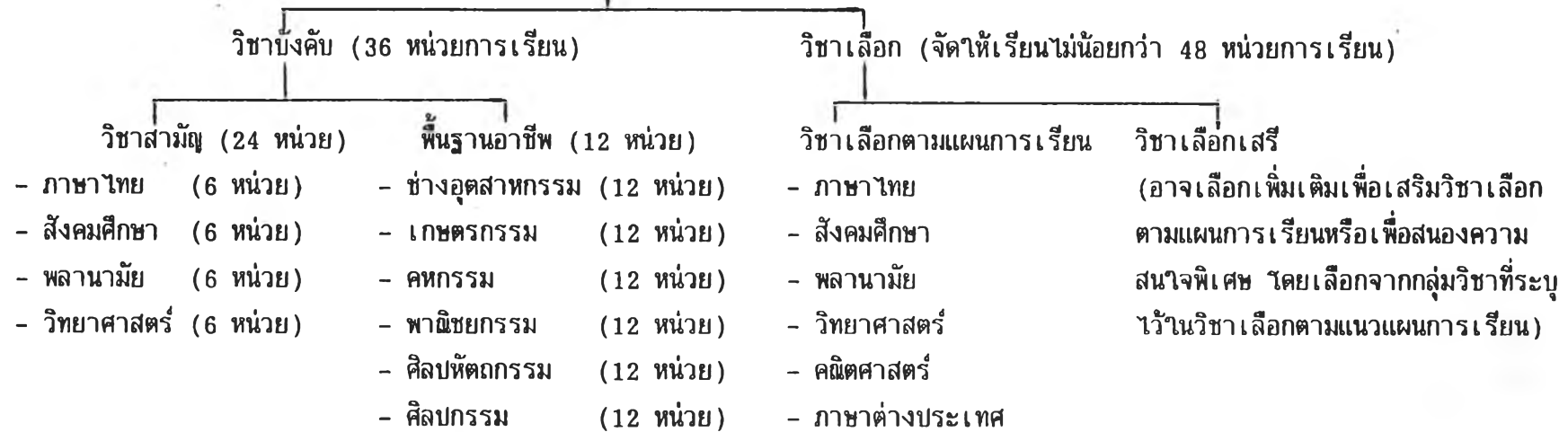
หมายเหตุ รายวิชาในกลุ่มวิชาช่างอุตสาหกรรม เกษตรกรรม
คหกรรม พาณิชยกรรม และศิลปหัตถกรรม ให้เลือกจาก
หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ พุทธศักราช 2524 และ
หลักสูตรอื่น ๆ ที่กระทรวงอนุมัติ

2.2 วิชาเลือกเสรี

เป็นวิชาที่นักเรียนอาจเลือกเพิ่มเติมเสริมวิชาเลือกตามแผนการเรียนหรือ
เพื่อสนองความสนใจพิเศษ โดยเลือกจากกลุ่มวิชาที่ระบุไว้ในวิชาเลือกตามแผนการเรียน ได้แก่
ภาษาไทย สังคมศึกษา พลานามัย วิทยาศาสตร์ ภาษาต่างประเทศ ศิลปกรรม ช่างอุตสาหกรรม
เกษตรกรรม คหกรรม พาณิชยกรรม และศิลปหัตถกรรม

จากโครงสร้างหลักสูตรที่กล่าวมาทั้งหมดสามารถสรุปเป็นแผนภาพโครงสร้าง
หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ดังนี้

โครงสร้างหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524

หมายเหตุ

1. วิทยาศาสตร์บังคับ 6 หน่วยการเรียนนั้น จะเลือกสาขาใดก็ได้ หรือเลือกจากหลายสาขารวมกันก็ได้
2. วิชาเลือกตามแผนการเรียนหมวดวิชาชีพให้เลือกจากหลักสูตรอื่น ๆ ที่กระทรวงศึกษาธิการอนุมัติ
3. วิชาพื้นฐานวิชาชีพ ให้เลือกสาขาใดสาขาหนึ่งแต่เพียงสาขาเดียว
4. วิชาเลือกตามแผนการเรียนที่เป็นหมวดวิชาชีพจะต้องเลือกให้สอดคล้องกับวิชาพื้นฐานวิชาชีพ

จากโครงสร้างของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 เป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้นความถนัด ความสามารถและความสนใจของผู้เรียนเป็นหลัก ดังนั้น ในการจัดการเรียนการสอน จะจัดแผนการเรียนวิชาสามัญ หรือแผนการเรียนวิชาอาชีพให้นักเรียนเลือกเรียนได้ตามความต้องการ และความถนัดของนักเรียน โดยคำนึงถึงความพร้อมของโรงเรียนเป็นหลัก

วิชาพื้นฐานวิชาอาชีพ สาขาศิลปหัตถกรรม

ประกอบด้วยรายวิชาต่อไปนี้

ศป 111	ศิลปะนิยม	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ศป 121	ทฤษฎีสี	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ศป 231	ศิลปะประจำชาติ	5 คาบ/สัปดาห์/ภาค	2.5 หน่วยการเรียนรู้
ศป 341	องค์ประกอบศิลปะ	3 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1.5 หน่วยการเรียนรู้
ศป 351	ประวัติศิลปะ	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ศป 461	การเขียนภาพฉาย	3 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1.5 หน่วยการเรียนรู้
ศป 471	การออกแบบ-เขียนแบบ	4 คาบ/สัปดาห์/ภาค	2 หน่วยการเรียนรู้
ศป 481	กายวิภาค	3 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1.5 หน่วยการเรียนรู้

คำอธิบายรายวิชา

ศป 111	ศิลปะนิยม	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
--------	-----------	-------------------	--------------------

คำอธิบายรายวิชา

ศึกษาให้เข้าใจถึงความเป็นมาของศิลปวัฒนธรรม ลักษณะความแตกต่างในการแสดงออกของศิลปกรรมยุคก่อนประวัติศาสตร์ ทั้งทางตะวันตกและตะวันออกจนถึงปัจจุบันพอสังเขป

ศป 121	ทฤษฎีสี	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
--------	---------	-------------------	--------------------

คำอธิบายรายวิชา

ศึกษาความเป็นมาของสี แม่สีวัตถุธาตุ แม่สีแดง สีโครแมติค สีโอโครแมติค จิตวิทยาของ สี หลักการผสมสี วงล้อสี แผนภูมิการแบ่งสี คุณลักษณะของสี หลักการใช้สีในการเขียนและงานตกแต่งโดยทั่วไป

- ศป 231 ศิลปะประจำชาติ 5 คาบ/สัปดาห์/ภาค 2.5 หน่วยการเรียนรู้
คำอธิบายรายวิชา
ศึกษาศิลปะประจำชาติ ภาพไทย ลายไทยเบื้องต้น เช่น บัว กระจิ่ง
ตาอ้อย ประแจยาม ทรงข้าวบิณฑ์ กนกสามตัว ฯลฯ ปฏิบัติงาน เพื่อแสดงออกทาง
จิตรกรรม ประติมากรรม รูปจำลอง ศิลปะวัตถุหรือศิลปะสถาน
- ศป 341 องค์ประกอบศิลปะ 3 คาบ/สัปดาห์/ภาค 1.5 หน่วยการเรียนรู้
คำอธิบายรายวิชา
ศึกษาความหมายขององค์ประกอบศิลปะ ความแตกต่างระหว่างการจัดสิ่งของ
และการจัดภาพ ลักษณะการจัดวางภาพ (Formal Proportion) สิ่งนำรู้เบื้องต้น
ในการจัดภาพ หลักการจัดภาพ ปฏิบัติการจัดภาพในรูปแบบต่างๆ
- ศป 351 ประวัติศิลปะ 2 คาบ/สัปดาห์/ภาค 1 หน่วยการเรียนรู้
คำอธิบายรายวิชา
ศึกษาเรื่องราวศิลปกรรมยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ของตะวันตกและตะวันออก
อิทธิพลความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงและวิวัฒนาการของศิลปกรรม
- ศป 461 การเขียนภาพฉาย 3 คาบ/สัปดาห์/ภาค 1.5 หน่วยการเรียนรู้
คำอธิบายรายวิชา
ความรู้ ความเข้าใจเรื่องรูปด้านต่าง ๆ ของภาพฉาย การเขียนภาพ
เบื้องต้น การจัดวางวัตถุและการกำหนดตำแหน่ง จุด เส้น ที่ถูกต้องและการแสดง
ปริมาตรต่าง ๆ
- ศป 471 การออกแบบ-เขียนแบบ 4 คาบ/สัปดาห์/ภาค 2 หน่วยการเรียนรู้
คำอธิบายรายวิชา
การสร้างสรรค์แบบเครื่องมือเครื่องใช้ วัสดุอุปกรณ์ในการออกแบบ
เขียนแบบ สัญลักษณ์ของเส้น มาตรฐาน การเขียนตัวอักษร ตัวเลข การวางผัง
การแสดงรูปด้านต่าง ๆ และรูปประกอบแบบ
- ศป 581 กายวิภาค 3 คาบ/สัปดาห์/ภาค 1.5 หน่วยการเรียนรู้
คำอธิบายรายวิชา

ศึกษาให้เข้าใจถึงโครงสร้าง สัดส่วนของ คน สัตว์ ให้ถูกต้องลักษณะของกระดูกและกล้ามเนื้อที่มีผลต่อการทรงตัว การเคลื่อนไหวที่เป็นไปตามธรรมชาติปฏิบัติการเขียนเปรียบเทียบ โครงกระดูก ชาย หญิง เด็ก ทั้งตัวและส่วนละเอียดเฉพาะหน้า มือ เท้า

3.2 ความสำคัญของการจัดการเรียนการสอนวิชาอาชีพในโรงเรียนมัธยมศึกษาตาม หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524

การมัธยมศึกษาเป็นการศึกษาของเด็กวัยรุ่น ซึ่งจะเจริญเติบโตเป็นกำลังในระดับกลาง และระดับสูงในระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในอนาคต ดังนั้น การจัดการศึกษาในระดับนี้ จึงต้องคำนึงถึงปัจจัยหลาย ๆ ด้านประกอบกัน ทั้งในด้านตัวผู้เรียน จำนวนผู้เรียนและสภาพหรือความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ในด้านตัวผู้เรียนนั้น ระยะเวลาวัยรุ่นตอนต้น (อายุ 12-15 ปี) เป็นวัยที่ต้องการอิสระ และการยอมรับแต่ขาดความมั่นใจในตัวเอง การเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จึงต้องจัดประสบการณ์ให้นักเรียนรู้จักตนเอง รู้ความสามารถ สติ ปัญญาและความถนัดของตนเอง เมื่อเข้าสู่วัยรุ่นตอนปลาย (อายุ 15-18 ปี) ซึ่งเป็นวัยที่ความเจริญทางสมองเกือบถึงขีดสูงสุด นักเรียนจะมีความมั่นใจในตนเอง และเข้าใจในสิ่งที่ป็นนามธรรมได้มากขึ้นมีความพร้อมเกี่ยวกับอนาคตและการงานอาชีพ การศึกษาในระดับนี้ จึงต้องจัดประสบการณ์ในการทำงานควบคู่กันไปกับการให้ความรู้และทักษะในงานอาชีพ ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาไปตามระดับวุฒิภาวะของตนให้มากที่สุด เท่าที่จะเป็นได้ (สุวัฒน์ เงินฉ่ำ, 2529)

ส่วนในด้านจำนวนผู้เรียนนั้น ด้วยความเชื่อมั่นว่า การมัธยมศึกษาจะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตและปรับปรุงประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจของประชาชนให้สูงขึ้น จึงได้มีการเพิ่มปริมาณของโรงเรียนมัธยมศึกษาให้มากขึ้น เพื่อเป็นการขยายโอกาสให้แก่ผู้ที่ต้องการเข้าศึกษาในระดับนี้ โรงเรียนมัธยมศึกษา จึงแพร่กระจายเข้าไปถึงในระดับตำบลทั่วประเทศ นอกจากนั้นรัฐบาลยังได้ใช้มาตรการต่าง ๆ เพื่อให้ให้นักเรียนเข้าเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นให้ได้ถึงร้อยละ 50 ในขณะที่มีนักเรียนเข้าเรียนทั่วประเทศ เพียงร้อยละ 43 ส่วนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ตั้งเป้าหมายที่จะรับไว้ร้อยละ 93.10 ของผู้จบมัธยมศึกษาตอนต้น แต่มีนักเรียนเข้าเรียนเพียงร้อยละ 87.90 เท่านั้น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2528)

สภาพความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ก็เป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ผู้จัดมัธยมศึกษาจะต้องพิจารณาควบคู่ไปกับการส่งเสริมความเสมอภาคในโอกาสเข้าเรียนและการจัดประสบการณ์ที่เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน มิฉะนั้นจะไม่สามารถส่งเสริมให้โรงเรียนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้พัฒนาคุณภาพชีวิต และเพิ่มประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจจนถึงขีดสูงสุดได้เลย แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 ได้ให้ความสำคัญแก่เรื่องนี้มาก น้อยกว่าการพัฒนาเชิงคุณภาพ และได้กำหนดแนวนโยบายไว้เป็นหลักในการจัดการศึกษาในระดับนี้ไว้หลายประการ เช่น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2520)

รัฐพึงจัดและส่งเสริมการมัธยมศึกษา เพื่อประกันความเสมอภาคในโอกาสที่จะเข้ารับการศึกษาระดับนี้ของพลเมือง โดยจัดให้สอดคล้องและสนองความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ตลอดจนให้มีประสบการณ์ในการทำงาน และรัฐพึงสนับสนุนการอาชีวศึกษาอย่างกว้างขวาง และให้สอดคล้องกับภาวะทางเศรษฐกิจและสังคม ทั้งในรูปแบบที่จัดผสมผสานเข้าไว้ในการศึกษาทุกระดับ และที่จัด เป็นเอกเทศตามความจำเป็น ทั้งนี้โดยมุ่งเน้นความรู้และความสามารถด้านเกษตรกรรม และอุตสาหกรรมที่สนับสนุนการเกษตรเป็นสำคัญ

จะเห็นได้ว่า แนวนโยบายที่กำหนดไว้นี้ ไม่เพียงเน้นให้เห็นความจำเป็นที่จะต้องจัดการมัธยมศึกษาให้สอดคล้อง และสนองความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเท่านั้น แต่ยังชี้ช่องทางในการจัดเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ดังกล่าวนั้นด้วย

นอกจากนี้ แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 ยังได้กำหนดลักษณะของการจัดแผนการเรียนวิชาอาชีพในโรงเรียนมัธยมศึกษาไว้ เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนได้พัฒนาความถนัดและความสามารถไปจนถึงขีดสูงสุด ดังที่ระบุไว้ในข้อ 37 ว่า

การศึกษาวิชาชีพในระดับมัธยมศึกษา มุ่งฝึกให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ มีความรู้ ความชำนาญที่สามารถจะนำไปใช้ปฏิบัติ และประกอบอาชีพได้อย่างแท้จริงอย่างหนึ่งหรือเพื่อให้รู้แนวทางที่จะศึกษาเพิ่มเติมตามความถนัดและความสนใจของแต่ละบุคคลอีกอย่างหนึ่ง การจัดสถานศึกษาอาจจัดรวมอยู่กับโรงเรียนมัธยมศึกษาโดยทั่วไปหรือจัดเป็นเอกเทศ โดยเน้นการฝึกทักษะในระดับกึ่งฝีมือ และระดับฝีมือ

สรุปได้ว่า แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 ได้กำหนดแนวทางและระบบการจัดมัธยมศึกษาไว้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องทั้งในแง่จิตวิทยาพัฒนาการของผู้เรียนในวัยนี้และความต้องการกำลังคนที่มีคุณภาพ เพื่อพัฒนาประเทศ (สุวัฒน์ เงินน่ำ, 2529)

วิเวก บางพุทธิพงศ์ (2523) ได้แสดงข้อคิดเห็นเกี่ยวกับสาเหตุและความจำเป็นที่จะต้องจัดให้มีการเรียนการสอนวิชาชีพในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ไว้ พอสรุปได้ดังนี้

1. นักเรียนที่สำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.6) ในปัจจุบันมีจำนวนมากปีละนับแสนคน แต่มีผู้สอบคัดเลือกเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัยชั้นสูงได้ไม่ถึงร้อยละ 10 ส่วนผู้ที่สอบคัดเลือกเข้าศึกษาต่อไม่ได้นั้น ก็ไม่มีความรู้หรือฝีมือในเรื่องการประกอบอาชีพเลย ทำให้ต้องอยู่เฉย ๆ ว่างงาน หรือเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยเปิดทางด้านสังคมศึกษา ซึ่งผู้สำเร็จการศึกษาในสาขานี้ คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติรายงานว่า ต้องประสบปัญหาการว่างงานมากที่สุด

2. เกือบทุกประเทศได้บรรจุวิชาชีพเข้าไว้เป็นส่วนสำคัญของหลักสูตรในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งประเทศไทยได้นำหลักการนี้มาใช้ในหลักสูตรโครงการโรงเรียนมัธยมแบบประสม แต่ความสำเร็จของโครงการนี้ไม่สมบูรณ์ตามเป้าหมายนัก

3. แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับพุทธศักราช 2520 ซึ่งถือว่าเป็นแม่บทของการจัดการศึกษาแห่งชาติ ได้ระบุถึงการอาชีพไว้ในข้อ 17 และข้อ 32 โดยในข้อ 17 ได้ระบุให้พลเมืองที่เข้ารับการศึกษาระดับมัศึกษามีประสบการณ์ในการทำงาน และในข้อ 32 มุ่งให้ผู้เรียนได้มีความรู้ทั้งวิชาการและวิชาชีพที่เหมาะสมกับวัย ซึ่งทั้งสองข้อได้เน้นถึงการอาชีพ

กล่าวโดยสรุปแล้วจะเห็นว่า การจัดการเรียนการสอนวิชาชีพในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายนั้น เป็นการมุ่งที่จะแก้ปัญหาสำหรับนักเรียนส่วนหนึ่งที่ไม่สามารถเข้าเรียนต่อในระดับอุดมศึกษา ให้มีวิชาชีพติดตัวพอที่จะหาเลี้ยงชีพของตนเองได้ โดยไม่เป็นภาระของสังคม นอกจากนี้การจัดวิชาอาชีพในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ยังเป็นการจัดเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบาย และความต้องการตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถในการประกอบอาชีพ ตามสมควรแก่วัยในทุกระดับการศึกษาด้วย

3.3 สภาพการจัดการเรียนการสอนวิชาอาชีพในโรงเรียนมัธยมศึกษา ตามหลักสูตร มัธยมศึกษาตอนปลายพุทธศักราช 2524

หลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนปลายที่ใช้อยู่ในปัจจุบันคือ หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 เป็นหลักสูตรหลังมัธยมศึกษาตอนต้นและจบในตัวเอง เน้นการเรียนกลุ่มวิชาที่ผู้เรียนประสงค์จะใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพต่อไป และเป็นพื้นฐานสำหรับการหาความรู้เพิ่มเติมและการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น นอกจากนี้ยังคำนึงถึงการให้ความรู้และคุณสมบัติบางประการที่พลเมืองไทยทุกคนควรมีร่วมกัน ตลอดจนคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ความหลากหลายของความรู้ และอาชีพพื้นฐาน และการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นและประเทศชาติ เป็นสำคัญ

โครงสร้างของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย แบ่งออกเป็นวิชาบังคับและวิชาเลือก วิชาบังคับประกอบด้วยวิชาสามัญ ได้แก่ ภาษาไทย สังคมศึกษา พละนามัย วิทยาศาสตร์ รวมทั้งสิ้น 24 หน่วยการเรียนรู้ และวิชาพื้นฐานวิชาอาชีพซึ่งนักเรียนต้องเลือกเรียนสาขาใดสาขาหนึ่งจำนวน 12 หน่วยการเรียนรู้ วิชาพื้นฐานอาชีพเดิมมี 6 สาขา ได้แก่ ช่างอุตสาหกรรม เกษตรกรรม คหกรรม พาณิชยกรรม ศิลปหัตถกรรม และศิลปกรรม ต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้เพิ่มวิชาพื้นฐานวิชาอาชีพสาขาสาธารณสุขอีกสาขาหนึ่ง นักเรียนต้องเรียนวิชาบังคับรวมทั้งสิ้น 36 หน่วยการเรียนรู้

วิชาเลือก ประกอบด้วยวิชาเลือกตามแผนการเรียนและวิชาเลือกเสรี วิชาเลือกตามแผนการเรียน หลักสูตรกำหนดให้เลือกตามแผนการเลือกจากกลุ่มวิชาต่าง ๆ คือ ภาษาไทย สังคมศึกษา พละนามัย วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษาต่างประเทศ ศิลปกรรม ช่างอุตสาหกรรม เกษตรกรรม คหกรรม พาณิชยกรรม ศิลปหัตถกรรม ทั้งนี้วิชาเลือกในกลุ่มวิชาช่างอุตสาหกรรม เกษตรกรรม คหกรรม พาณิชยกรรม และศิลปหัตถกรรม ให้เลือกจากรายวิชาในหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ พุทธศักราช 2524 และหลักสูตรอื่น ๆ ที่กระทรวงศึกษาธิการอนุมัติ ส่วนวิชาเลือกเสรีเป็นวิชาที่นักเรียนอาจเลือกเพิ่มเติมเพื่อเสริมวิชาเลือกตามแผนการเรียน หรือเพื่อสนองความสนใจพิเศษ โดยเลือกจากกลุ่มวิชาต่าง ๆ ซึ่งอยู่ในกลุ่มวิชาเลือกตามแผนการเรียน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2523)

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2523) ได้กำหนดไว้ว่า โรงเรียนจะต้องจัดแผนการเรียนทางด้านวิชาชีพให้แก่ นักเรียน โดยแยกออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1) แผนการเรียนวิชาบังคับส่วนที่เป็นวิชาพื้นฐานวิชาชีพ โรงเรียนจะต้องจัดแผนการเรียนลักษณะนี้ให้กับนักเรียนทุกคน โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้นักเรียนได้มีประสบการณ์ในการทำงาน และในการดำเนินชีวิต โดยฝึกให้มีความรู้และทักษะ ขั้นพื้นฐานในการทำงาน การจัดการและให้รู้ช่องทางในการประกอบอาชีพ โรงเรียนจะจัดแผนการเรียนนี้ตามรูปแบบที่หลักสูตรกำหนดไว้และให้นักเรียนเลือกเรียนเฉพาะสาขาใด สาขาหนึ่งจาก 6 สาขาวิชา คือ เกษตรกรรม คหกรรม พาณิชยกรรม ช่างอุตสาหกรรม ศิลปกรรม และศิลปหัตถกรรม วิชาบังคับส่วนนี้ไม่ว่าจะเป็นสาขาใด เป็นวิชาที่จะเป็นพื้นฐานในการเรียนวิชาชีพสาขานั้น ๆ ต่อไป ถ้านักเรียนเลือกเรียนสาขาใดแล้ว จะต้องเรียนทุกรายวิชาที่กำหนดไว้ในสาขานั้น วิชาพื้นฐานวิชาอาชีพซึ่งเป็นวิชาบังคับนี้ ทุกสาขาวิชาจะมีหน่วยการเรียนทั้งสิ้น สาขาวิชาละ 12 หน่วยการเรียน

2) แผนการเรียนวิชาอาชีพ โรงเรียนจะจัดแผนการเรียนลักษณะนี้ให้นักเรียนได้เลือกเรียนเพื่อยึดเป็นอาชีพต่อไป โดยจัดให้เลือกตามความถนัด ความสามารถ และความสนใจ และโรงเรียนจะต้องจัดรายวิชาเลือกต่าง ๆ ให้สอดคล้องกันเป็นแผนการเรียนที่มีทิศทาง และจุดมุ่งหมายว่าผู้เรียนจะมุ่งเน้นไปทางใด เช่น จัดแผนการเรียนที่มุ่งเน้นไปทางศิลปศาสตร์ หรือมุ่งเน้นไปทางอาชีพเกษตร เหล่านี้เป็นต้น

การบริหารการเรียนการสอนวิชาอาชีพในโรงเรียนมัธยมศึกษามีความแตกต่างจากการบริหารการเรียนการสอนวิชาชีพระดับอื่น หรือในสถาบันการศึกษาประเภทอื่น เพราะโรงเรียนมัธยมศึกษาไม่ใช่สถานศึกษาที่จัดการศึกษาทางวิชาอาชีพโดยเฉพาะโรงเรียนมัธยมศึกษาเดิมมุ่งผลิตนักเรียนเพื่อเรียนต่อระดับสูงขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการศึกษาต่อระดับมหาวิทยาลัย โรงเรียนส่วนใหญ่จึงไม่เน้นการจัดสอนวิชาอาชีพ แต่ในปัจจุบันโรงเรียนมัธยมศึกษาจัดการศึกษากว้างขึ้น เพื่อสนองนโยบายของประเทศ และหลักการในการจัดมัธยมศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเลือกเรียนวิชาอาชีพและวิชาสามัญตามความสนใจ ความถนัด และตามความสามารถทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ดังนั้นโรงเรียนมัธยมศึกษาจึงต้องเปิดสอนสาขาวิชาต่าง ๆ ให้นักเรียนอย่างกว้างขวางอย่างไรก็ดีโรงเรียนมัศึกษามีอยู่หลายสังกัด ส่วนใหญ่จะเป็นโรงเรียนใน

สังกัดกรมสามัญศึกษา ซึ่งปัจจุบันมีโรงเรียนมัธยมศึกษาทั่วประเทศประมาณ 1,700 โรงเรียน และจำนวนโรงเรียนได้เพิ่มขึ้นทุกปี นอกจากนี้ก็มีโรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนหรือโรงเรียนเอกชนนั่นเอง สำหรับสังกัดอื่น ๆ ได้แก่ โรงเรียนสาธิตของมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยครู แต่โรงเรียนนอกสังกัดกรมสามัญศึกษา มักไม่เปิดสอนวิชาอาชีพ เหมือนกับโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา

การจัดการด้านแผนการเรียนวิชาอาชีพมีความแตกต่างกันกับระดับมัธยมศึกษาตอนต้น กล่าวคือ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นนั้นมีแผนการเรียนเพียงแผนเดียว แต่ก็มีวิชาเลือกซึ่งนักเรียนจะเลือกวิชาอาชีพเป็นวิชาเลือกได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักเรียนในชนบทที่ยากจน สามารถเลือกเรียนวิชาอาชีพได้มาก หากไม่ประสงค์จะเรียนต่อระดับสูงขึ้น

สภาพการจัดการเรียนการสอนวิชาอาชีพในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายมีปัญหาล้ำคลึงกับระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และมีปัญหาสำหรับมัธยมศึกษาตอนปลายเป็นพิเศษคือ ปัญหาด้านนักเรียนขาดความสนใจ ขาดบุคลากรในการสอนวิชาอาชีพ ขาดสื่อการเรียนการสอน ขาดอุปกรณ์ และอาคารสถานที่ ขาดแหล่งวิทยากรหรือสถานประกอบการที่ใช้เป็นที่ฝึกงาน ตลอดจนปัญหาด้านผู้ปกครองและนักเรียนขาดเจตคติที่ดีต่อวิชาพื้นฐานวิชาอาชีพ

โรงเรียนมัธยมศึกษาทั่วไปมีข้อจำกัดในการเปิดสอนวิชาอาชีพดังปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ไม่สามารถเปิดสอนวิชาชีพให้นักเรียนได้เลือกเรียนกว้างขวางตามความสนใจและความถนัดของนักเรียน ทั้งนี้เพราะโรงเรียนต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงสำหรับการจัดการเรียนวิชาอาชีพ ในขณะที่โรงเรียนเก็บค่าเล่าเรียนของนักเรียนเท่ากับนักเรียนปกติ หลักสูตรกำหนดให้โรงเรียนเปิดสอนวิชาพื้นฐานวิชาอาชีพได้ 7 สาขาวิชา แต่หลายโรงเรียนเปิดสอนวิชาดังกล่าวไม่ครบทั้ง 7 สาขาวิชา จากการศึกษาพบว่า โรงเรียนเปิดสอนสาขาเกษตรกรรมมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 82 ของโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายทั้งหมด และสาขาศิลปกรรมและสาขาศิลปหัตถกรรมเป็นสาขาวิชาที่โรงเรียนเปิดสอนน้อยที่สุด คือมีเพียงประมาณร้อยละ 43 เท่านั้น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2531)

โดยสรุปแล้ว โรงเรียนมัธยมศึกษาสามารถจัดแผนการเรียนวิชาอาชีพได้หลายสาขา เพื่อให้ให้นักเรียนได้มีโอกาสเลือกเรียนตามความสนใจ และความถนัดของแต่ละบุคคล แต่โรงเรียนจะสามารถจัดได้อย่างกว้างขวาง มากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับความพร้อมของโรงเรียน ทั้งนี้ โรงเรียนควรจะเปิดให้นักเรียนได้เลือกเรียนอย่างน้อย 3 สาขา

4. การเลือกกับแรงจูงใจ

การเลือกเรียนรายวิชาในสาขาศิลปหัตถกรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย นั้น เกิดจากแรงจูงใจทั้งภายนอกและภายใน ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอข้อมูลเกี่ยวกับแรงจูงใจ ดังนี้

4.1 ความหมายของแรงจูงใจ

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การตัดสินใจเลือกของบุคคลได้พบว่า "แรงจูงใจ" คือตัวการสำคัญที่มีผลอย่างยิ่งต่อการตัดสินใจ และได้มีนักวิชาการให้นิยามของคำว่า แรงจูงใจไว้ดังนี้

สุชา - สุรางค์ จันทน์เอม (2518) ให้ความหมายของคำว่าแรงจูงใจ (Motive) ว่าเป็นสภาพความพร้อมของอินทรีย์ ในการปฏิบัติกิจกรรมใด ๆ หรือเป็นภาวะอินทรีย์ถูกกระตุ้น เพื่อสู่จุดหมายปลายทางที่ได้ตั้งไว้

เอนกกุล กรีแสง (2520) ได้ให้ความหมายแรงจูงใจว่า "เป็นการกระตุ้นให้แสดงพฤติกรรมและการควบคุมพฤติกรรม ซึ่งทำให้คนเราแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้าอย่างเดียวกันไม่เหมือนกัน หรือทำให้คนบางคนมีพฤติกรรมไม่เหมือนเดิม"

โสภา ชูพิกุลชัย (2521) กล่าวว่า แรงจูงใจหมายถึงเหตุจูงใจที่ทำให้ความต้องการของเราได้รับความพอใจ และให้พฤติกรรมของเราบรรลุเป้าหมายโดยปราศจากภัยอันตราย และสภาพการณ์ที่ไม่พึงพอใจ

พรรณราย ทรัพย์ะประภา (2526) กล่าวว่า แรงจูงใจหรือ Motivation หมายถึงเงื่อนไขหรือสภาวะที่ไปทำให้เกิดพฤติกรรมหรือที่ไปยับยั้งพฤติกรรม หรือที่ไปกำหนดแนวทางพฤติกรรมที่จะแสดงออก

ประสาธ อิศรปรีดา (2521) ให้ความหมายของแรงจูงใจว่า "เป็นภาวะที่อินทรีย์ถูกกระตุ้นให้แสดงพฤติกรรม เป็นพฤติกรรมที่มีแนวทางอันแน่นอน มีทิศทางและมีความต่อเนื่องสัมพันธ์กันไม่ขาดตอน เพื่อจะมุ่งสู่เป้าประสงค์ที่ตนปรารถนา"

ปราณี รามสูต (2528) ให้ความหมายของแรงจูงใจว่า "แรงจูงใจคือองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ช่วยเพิ่มพลัง เพิ่มความกระฉับกระเฉงให้กับพฤติกรรมที่นอกเหนือไปจากสิ่งเร้าหรือสิ่งกระตุ้นธรรมชาติทำให้พฤติกรรมที่แสดงออกไปมีทิศทางหรือมีจุดหมายปลายทาง"

เมอร์เรย์ (Murray, 1983) ได้ให้ความหมายของแรงจูงใจว่า "แรงจูงใจเป็นองค์ประกอบภายใน ซึ่งกระตุ้นหรือนำทางหรือเป็นตัวรวมพฤติกรรมต่าง ๆ ไปสู่เป้าหมายที่วางไว้และเราจะอนุมานเกี่ยวกับแรงจูงใจได้จากพฤติกรรมที่แสดงออกมา"

ดีเซกโก (Dececco, 1968) ให้ความหมายแรงจูงใจว่า "เป็นตัวประกอบต่าง ๆ ที่เป็นแรงผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรม"

แอนเดรส (Andress, 1970) กล่าวสั้น ๆ ว่า แรงจูงใจเป็นตัวการที่ทำให้เกิดพฤติกรรมของมนุษย์

กิลฟอร์ด และเกรย์ (Guilford and Gray, 1970) กล่าวว่า แรงจูงใจคือสถานการณ์ภายใน ซึ่งไปกระตุ้นและริเริ่มเรื่องของกิจกรรมและการเคลื่อนไหวแล้วนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติตามช่องทางภายใต้การนำของเป้าหมาย

กลูเอ็ค (Glueck, 1982) ให้ความหมายแรงจูงใจว่าหมายถึงสภาวะภายในของบุคคล ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดทิศทางและระดับของพฤติกรรมทำให้การทำงานของแต่ละบุคคลมีพลังมากขึ้นและดำเนินเรื่อยไปอย่างต่อเนื่องจนบรรลุความต้องการของตน"

จากนิยามดังกล่าวข้างต้นพอสรุปความหมายของแรงจูงใจที่สอดคล้องกันได้ว่า เป็นการกระตุ้นหรือเร้า เพื่อช่วยให้การกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งสำเร็จบรรลุเป้าหมาย

4.2 ประเภทของแรงจูงใจ

ในการแบ่งประเภทของแรงจูงใจนั้น มีผู้แบ่งไว้หลายประเภทต่าง ๆ ดังนี้

สมบูรณ์ พรธภาพ และชัยโรจน์ ชัยอินคำ (2518) ได้กล่าวถึงประเภทของแรงจูงใจ โดยทั่วไปมี 2 ลักษณะ คือ

1. แรงจูงใจภายใน (Intrinsic Motivation) หมายถึง แรงจูงใจที่สภาวะของบุคคลมีความต้องการและอยากจะแสดงพฤติกรรมบางสิ่งบางอย่าง ด้วยเหตุผลและความชอบของตัวเอง บุคคลที่มีแรงจูงใจภายในนี้ จะแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ด้วยความพอใจและยินดีในงานของตน แรงจูงใจประเภทนี้ จะเกิดขึ้นภายในตัวบุคคล เช่น ความต้องการ ทศนคติ ความสนใจ ความตั้งใจ การมองเห็นคุณค่า ซึ่งสิ่งเหล่านี้มักเป็นแรงผลักดันให้เกิดพฤติกรรมที่คงทนถาวร

2. แรงจูงใจภายนอก (Extrinsic Motivation) หมายถึง แรงจูงใจที่สภาวะของบุคคลได้รับการกระตุ้นจากภายนอก ทำให้มองเห็นจุดหมายและนำไปสู่การแสดงพฤติกรรมของบุคคลโดยทั่ว ๆ ไป แรงจูงใจเหล่านี้ เช่น การให้รางวัล การลงโทษการยกย่องชมเชย การแสดงความรัก การให้รู้ผลการเรียน การแข่งขัน เป็นต้น

บัดินันท์ อูปรมัย (2518) ได้แบ่งประเภทของแรงจูงใจและได้ให้ความหมายของแรงจูงใจแต่ละประเภท ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. แรงจูงใจภายใน หมายถึงสิ่งที่มีอยู่ในตัวบุคคลที่กระตุ้นให้บุคคลกระทำพฤติกรรมอันพึงปรารถนา เช่น สนใจ ตั้งใจเรียน และขยันหมั่นฝึกฝน ทบทวนบทเรียนตลอดจนประพฤติปฏิบัติตนในทางที่ดีงาม แรงจูงใจภายในได้แก่

(1) ความสนใจพิเศษ (Special Interest) ถ้าเด็กคนใดมีความอยากรู้อยากเห็น (Curiosity) เป็นพิเศษต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง วิชาใดวิชาหนึ่ง ก็จัดว่าเด็กมีการจูงใจภายใน กระตุ้นให้เด็กเอาใจใส่หมกหมุ่นในสิ่งนั้นหรือวิชานั้น ๆ เช่นเด็กที่มีความสนใจเป็นพิเศษในวิชาภาษาอังกฤษ เด็กจะตั้งใจเรียนวิชานี้ และหมั่นฝึกฝนทบทวนแบบฝึกหัด ขยันทบทวน และต้องการพูดภาษาอังกฤษให้เก่ง จึงใช้เวลาว่างไปในการเข้าร่วมชมรมภาษาอังกฤษ (English Club) ของโรงเรียน

(2) ความต้องการ (Needs) เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า คนเราทุกคน มีความต้องการ และความต้องการทำให้เกิดแรงขับ (Drives) แรงขับทำให้คนเรากระทำพฤติกรรม เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย และเกิดความสบายใจ พอใจ เช่น ความต้องการความสำเร็จ (Need for Successfulness) ทำให้บุคคลเกิดแรงจูงใจ (Motives) ในการกระทำพฤติกรรมต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จ เช่นทำให้เด็กสนใจและตั้งใจเรียนมากขึ้น ออกส่าหะพากเพียร เพื่อให้การเรียนการทำงานกิจกรรมต่าง ๆ ได้ผลดี

(3) เจตคติ (Attitude) ความรู้สึกความนึกคิดที่ดีที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้นจัดเป็นการจูงใจภายในอีกอย่างหนึ่ง ที่จะกระตุ้นให้บุคคลกระทำพฤติกรรมที่เหมาะสม เช่น เด็กที่ชอบวิชาคณิตศาสตร์ เห็นว่าวิชาคณิตศาสตร์เป็นวิชาที่เรียนสนุก ทั้งเป็นวิชาที่มีประโยชน์ต่อชีวิตประจำวัน เจตคติที่ดี (Positive Attitude) นี้จะทำให้เด็กสนใจตั้งใจ และขยันในการทำงานแบบฝึกหัดเป็นพิเศษ

2. แรงจูงใจภายนอก แรงจูงใจชนิดนี้เกิดจากเครื่องล่อ (Incentives) ภายนอกมากระตุ้นให้เกิดเหตุจูงใจในการกระทำพฤติกรรมที่พึงปรารถนาได้แก่

(1) เป้าหมาย (Goals) คนที่มีเป้าหมายในการเรียนหรือการทำงานใด ๆ นั้น เป้าหมายจะเป็นสิ่งกระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจในการกระทำพฤติกรรมที่ถูกต้องเหมาะสม เช่น นักเรียน ปก.ศ.สูง มีเป้าหมายที่จะศึกษาให้ได้ปริญญาตรี นักเรียนผู้นั้นจะสนใจ ตั้งใจและขยันในการเรียน วิชาต่างๆ เพื่อทำคะแนนให้ได้ดี เพื่อให้ทางวิทยาลัยคัดเลือกส่งไปเรียนต่อในวิทยาลัยครูที่เปิดสอนระดับปริญญาทั่วประเทศ

(2) ความรู้เกี่ยวกับความก้าวหน้า (Knowledge of Progress) เด็กที่มีโอกาสได้ทราบถึงความก้าวหน้าในการเรียน การทำงานหรือการทำงานกิจกรรมใด ๆ แล้วความรู้เกี่ยวกับความก้าวหน้าของตนจะเป็นสิ่งกระตุ้นให้เด็กเกิดแรงจูงใจให้ได้ดี ทำให้เด็กมีกำลังใจ (Encourage) ในการเรียน การทำงาน และการทำกิจกรรม คือการกระทำพฤติกรรมที่ตั้งใจต่อไป ครูอาจจะให้นักเรียนบันทึกผลความก้าวหน้าของตนเองในการเรียนวิชาใด ๆ เช่น การทำเลข การสะกดคำ ฯลฯ ด้วยกราฟแท่ง หรือกราฟเส้น

(3) เครื่องล่อ (Incentives) หมายถึงสิ่งที่ครูผู้ปกครองและผู้บังคับบัญชา นำมาใช้กระตุ้นนักเรียน บุคลากรและผู้ใต้บังคับบัญชาให้เกิดแรงจูงใจในการทำดี คือ การทดสอบ

(Test) การชมเชย (Praise) การติเตียน (Blame) การแข่งขัน (Competition) การประกวด (Contest) การให้รางวัล (Rewards) การลงโทษ (Punishment)

4.3 ทฤษฎีแรงจูงใจ

ทฤษฎีแรงจูงใจ เป็นแนวความคิดหรือคำอธิบายที่ว่าด้วยการเกิดแรงจูงใจในบุคคล ซึ่งนักจิตวิทยาให้ความสนใจในความเชื่อในทฤษฎีแรงจูงใจโดยแบ่งเป็น 5 ทฤษฎี (ปราณี รามสูต, 2528)

1. ทฤษฎีแรงจูงใจที่เนื่องมาจากความต้องการ (The Need Drive Incentive Theory) ทฤษฎีนี้มีแนวคิดที่ว่า แรงจูงใจเกิดจากความต้องการของร่างกายซึ่งจะทำให้เกิดแรงขับจะกระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรมอย่างไร อย่างหนึ่ง อันจะนำไปสู่จุดหมายหรือเครื่องล่อใจ เมื่อความต้องการได้รับการตอบสนองแล้ว บุคคลเกิดความสบายใจ แรงขับก็หมดไป ตัวอย่างเจ้าของความคิดนี้ก็คือ มาสโลว์ (Maslow)

2. ทฤษฎีแรงจูงใจที่เนื่องมาจากสิ่งเร้า (Cue-Stimulus Theory) ทฤษฎีนี้เห็นว่าแรงจูงใจเกิดจากสิ่งเร้าภายนอกมากกระตุ้นบุคคลให้กระทำพฤติกรรมหรือกิจกรรมใดนั้นก็คือทฤษฎีนี้เชื่อว่าสิ่งเร้าเป็นตัวควบคุมพฤติกรรม ตัวอย่างเจ้าของแนวคิดตามทฤษฎีนี้ ก็คือ นักจิตวิทยากลุ่มพฤติกรรมนิยม ซึ่งนอกจากจะให้ความสำคัญกับสิ่งเร้าแล้ว ก็ยังเน้นความสำคัญของการใช้ตัวเสริมพลังหรือตัวเสริมแรงด้วย ว่าทำให้เกิดพฤติกรรมที่มีความคงทนถาวรขึ้น

3. ทฤษฎีแรงจูงใจที่เนื่องมาจากสภาพอารมณ์ (Affective Arousal Theory) เป็นทฤษฎีที่อธิบายแรงจูงใจในการเกิดพฤติกรรมว่า บุคคลมีแนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรมเพื่อให้เกิดความพอใจและความสุขใจและพยายามหลีกเลี่ยงการกระทำพฤติกรรมที่จะก่อให้เกิดความคับข้องใจ เกิดความรำคาญใจและเป็นทุกข์ ดังนั้นตามความเห็นของทฤษฎีนี้ อารมณ์เป็นตัวควบคุมพฤติกรรม ตัวอย่างนักจิตวิทยาที่เชื่อในเรื่องนี้ ได้แก่ แคนนอน (Cannon) และ เฟสทิงเจอร์ (Festinger)

4. ทฤษฎีแรงจูงใจที่เนื่องมาจากการประเมินผลพฤติกรรม (Cognitive Theory) แนวคิดในทฤษฎีนี้ ก็คือ พฤติกรรมที่ถูกจูงใจให้กระทำในปัจจุบัน หรือตั้งใจว่าจะทำในอนาคตขึ้นอยู่กับผลของพฤติกรรมที่เคยทำมาแล้ว ทฤษฎีนี้เน้นในสิ่งที่มองไม่เห็นหรือสังเกตเห็นได้น้อย เช่น ความคิดระดับความทะเยอทะยาน ความสำเร็จซึ่งเป้าหมายของคนขึ้นอยู่กับระดับความหวังหรือ

ความทะเยอทะยาน ถ้าหากมีความทะเยอทะยานสูงก็ตั้งเป้าหมายไว้สูง และเมื่อบรรลุเป้าหมายได้ ก็พอใจที่ได้รับความสำเร็จนั้น ระดับความทะเยอทะยานของคนในสถานการณ์หนึ่ง ๆ ขึ้นอยู่กับ การรับรู้และเข้าใจงานที่ทำ ความสามารถที่จะทำงาน ความสำเร็จหรือล้มเหลวที่อาจจะได้รับ ถ้าเคยทำงานใดสำเร็จมาก่อน แล้วมาทำงานที่คล้ายกันที่หลัง จะทำให้ระดับความทะเยอทะยาน ในงานครั้งหลังสูงขึ้นแต่ในทางตรงข้ามถ้าเคยทำพลาดมาก่อน ระดับความทะเยอทะยานต่องาน ครั้งหลังจะต่ำลงอย่างไรก็ตามอาจมีข้อยกเว้นว่า คนที่เคยล้มเหลวอาจตั้งความหวังสูงขึ้นไปอีกแล้ว พยายามมุ่งมั่นจะประสบความสำเร็จก็เป็นได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความรู้และความสามารถของแต่ละ คนหากคนใดตีค่าความล้มเหลวผิดพลาดเป็นแค่บทเรียนก็จะทำให้ประสบความสำเร็จในการกระทำ ครั้งต่อไปได้ แต่ถ้าหากถือเอาความล้มเหลวผิดพลาดเป็นความเจ็บปวดทรมานใจ ก็จะทำให้ประสบความสำเร็จ ความคิดหวังและมีความทะเยอทะยานต่ำลงไปอีก ฉะนั้น ถ้าพิจารณาตามความเชื่อของทฤษฎีนี้ จะ พบว่าถ้าต้องการจะดูความสำเร็จของคน ให้ดูจากระดับความทะเยอทะยาน ความคาดหวัง และการวางแผนการทำงาน ตลอดจนการยอมรับการกระทำว่ามีเพียงใด

5. ทฤษฎีแรงจูงใจไร้สำนึก (Psychoanalytic Theory) ทฤษฎีนี้เป็นแนวคิดของกลุ่มจิตวิทยาจิตวิเคราะห์ ซึ่งมี ฟรอยด์ (Freud) เป็นผู้นำโดยเขามีความเห็นที่เพศ (Sex) และความก้าวร้าว (Aggression) เป็นแรงขับให้เกิดพฤติกรรม คือ เพศเป็นแรงผลักดันขั้น พื้นฐานของพฤติกรรมทุกอย่าง ส่วนความก้าวร้าวนั้นมักเกิดภายหลังแรงผลักดันทางเพศ โดยแรง ผลักดันทางเพศทำให้เกิดพฤติกรรม บางครั้งเกิดพฤติกรรมที่ได้รับผลไม่เป็นที่พึงพอใจ ทำให้เกิด ความคับข้องใจ ซึ่งความคับข้องใจทำให้เกิดพฤติกรรมก้าวร้าวตามมา

ที่กล่าวมาทั้งหมด 5 ทฤษฎีนี้ ทฤษฎีซึ่งเป็นที่ยอมรับกันมากและกล่าวถึงโดยทั่วไป ได้แก่ ทฤษฎีแรงจูงใจที่อาศัยความต้องการ (Needs) ซึ่งเป็นทฤษฎีทั่วไปเกี่ยวกับแรงจูงใจของมาสโลว์ (Maslow's General Theory of Human Motivation) ทฤษฎีนี้จะเกี่ยวข้องกับความต้องการของมนุษย์ ซึ่ง มาสโลว์ (Maslow, 1954) ได้อธิบายถึงความต้องการพื้นฐาน ที่ทำให้เกิด พฤติกรรมต่าง ๆ ไว้ว่า ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์มีอยู่ 5 ระดับ คือ

1. ความต้องการทางร่างกาย (Physiological Needs) เป็นความต้องการขั้น แรกสุด และมีอำนาจรุนแรงกว่าความต้องการอย่างอื่น ได้แก่ ความต้องการอาหาร อากาศ การ

ขั้นถ่าย การเคลื่อนไหว เป็นต้น หากความต้องการทางร่างกายได้รับการตอบสนองในขั้นพึงพอใจ ก็จะมีความต้องการด้านอื่นตามมา

2. ความต้องการความปลอดภัย (Safety Needs) เป็นความต้องการที่พัฒนาขึ้นมา เมื่อความต้องการทางร่างกายได้รับเป็นที่พอใจ เช่น ความต้องการมีผู้คอยให้ความช่วยเหลือและคุ้มครอง ให้มีความอบอุ่น การให้ความมั่นคงว่าจะต้องมียานพาหนะ สิ่งเหล่านี้หากได้รับบริบูรณ์ ความต้องการขั้นต่อไปก็จะพัฒนาขึ้นมา

3. ความต้องการความรักและความรู้สึกว่ามีส่วนร่วม (Belonging and Love Needs) ได้แก่ ความต้องการให้ตนเป็นที่ยอมรับของสังคม ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม ต้องการชื่อเสียงเกียรติยศ ต้องการให้คนทั่วไปยกย่องนับถือ และต้องการรักคนอื่นด้วย และปรารถนาที่จะได้รับความรักและความเอาใจใส่จากบุคคลผู้ใกล้ชิดหรือผู้ที่อยู่ใกล้ชิดซึ่งนับได้ว่า เป็นความต้องการในระดับสูงระดับหนึ่งของมนุษย์

4. ความต้องการที่จะได้รับการยกย่องในสังคม (Esteem Needs) เป็นความต้องการความภาคภูมิใจและการยกย่องจากผู้อื่น นั่นคือ เมื่อบุคคลเป็นที่ยอมรับของสังคมหรือกลุ่มเพื่อนแล้ว เขาจะกระทำในสิ่งต่าง ๆ ที่จะผลักดันให้ผู้อื่นรู้ถึงความสามารถของตนและกระทำในสิ่งดี ๆ เหล่านั้น เขาต้องการอย่างยิ่งที่จะทำให้ผู้อื่นยกย่องนับถือ ให้เกียรติแก่เขา

5. ความต้องการที่จะได้รับความสำเร็จตามความนึกคิด (Self-Actualization Needs) เป็นความต้องการเข้าใจตนเองได้อย่างถูกต้อง ซึ่งเป็นความต้องการขั้นสูงสุดของมนุษย์ ได้แก่ความต้องการที่จะแสดงความสามารถของตนเองออกมาให้ปรากฏและเป็นที่รู้จักของบุคคลทั่วไป เป็นความสามารถที่แท้จริงที่ตนมีอยู่ ต้องเป็นบุคคลที่เข้าใจตนเองดีจึงจะบรรลุความสำเร็จในความต้องการระดับนี้

จากที่กล่าวมาแล้วนั้น สามารถจำแนกทฤษฎีแรงจูงใจได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เน้นด้านปัจจัยหรือความต้องการต่าง ๆ ที่ไปกระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรมและกลุ่มที่เน้นกระบวนการซึ่งพฤติกรรมของแต่ละบุคคลถูกทำให้มีพลังงานมากขึ้น ตลอดจนการกำหนดแนวทางของการแสดงพฤติกรรมให้ไปสู่เป้าหมายได้

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศ

สนั่น ประจงจิตร (2515) ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาเปรียบเทียบองค์ประกอบที่เป็นแรงจูงใจในการเลือกอาชีพของนักเรียนชั้น ม.ศ. 3 ในโรงเรียนมัธยมแบบประสมและโรงเรียนมัธยมแบบธรรมดา ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อศึกษาเปรียบเทียบองค์ประกอบที่เป็นแรงจูงใจในการเลือกอาชีพระหว่างนักเรียนในโรงเรียนมัธยมแบบประสม และนักเรียนในโรงเรียนมัธยมแบบธรรมดาโดยใช้แบบสอบถามในการรวบรวมข้อมูล กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยได้แก่นักเรียนจากโรงเรียนมัธยมแบบประสม 200 คน และนักเรียนจากโรงเรียนมัธยมแบบธรรมดา 200 คน ผลการวิจัยพบว่านักเรียนในโรงเรียนมัธยมแบบประสมได้รับแรงจูงใจในการเลือกอาชีพเรียงลำดับดังนี้ ความถนัดความสนใจ เหตุผลส่วนตัว ลักษณะของงานและความก้าวหน้า นักเรียนในโรงเรียนมัธยมแบบธรรมดาได้รับแรงจูงใจในการเลือกอาชีพเรียงลำดับดังนี้ ความถนัด ความสนใจ เหตุผลส่วนตัว เกียรติยศชื่อเสียง นักเรียนในโรงเรียนมัธยมแบบประสมเลือกอาชีพได้เหมาะสมกับความสามารถและสภาพของตนตามความเป็นจริงมากกว่านักเรียนในโรงเรียนมัธยมแบบธรรมดา นักเรียนหญิงเลือกอาชีพได้เหมาะสมกับความสามารถและสภาพของตนตามความเป็นจริงมากกว่านักเรียนชาย อายุของนักเรียนไม่มีผลต่อความสามารถในการเลือกอาชีพ และนักเรียนที่ผู้ปกครองประกอบอาชีพต่างกัน ได้รับแรงจูงใจในด้านต่าง ๆ ไม่แตกต่างกัน

ณรงค์ศักดิ์ คิโตเสดา (2516) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบความสามารถ ความสนใจและความต้องการในการเลือกอาชีพของนักเรียนชั้น ม.ศ.3 ปีการศึกษา 2515 ระหว่างโรงเรียนมัธยมแบบประสมกับโรงเรียนมัธยมศึกษาสายสามัญ จังหวัดสกลนคร โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อศึกษาเปรียบเทียบความสามารถความสนใจและความต้องการในการเลือกอาชีพของนักเรียนในโรงเรียนมัธยมแบบประสมกับนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษาสายสามัญ โดยใช้แบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่างประชากรได้แก่ นักเรียนในโรงเรียนทั้งสองประเภทดังกล่าวในจังหวัดสกลนคร ผลการวิจัยพบว่านักเรียนในโรงเรียนทั้งสองประเภท ส่วนใหญ่มีความต้องการใน

การเลือกอาชีพคล้ายคลึงกันคือความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการในการเลือกอาชีพ ความสนใจในอาชีพ และความสามารถทางการเรียนของนักเรียนในโรงเรียนทั้งสองประเภทไม่แตกต่างกัน และความสามารถในการเลือกอาชีพของนักเรียนในโรงเรียนทั้งสองประเภทไม่แตกต่างกัน

สมจิต ท้วทัพย์ (2523) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความต้องการและการได้โอกาสศึกษาในระดับอุดมศึกษา เขตการศึกษา 9 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะการกระจายของความต้องการและการได้โอกาสศึกษาในระดับอุดมศึกษาของนักเรียนชั้น ม.ศ.5 ในเขตการศึกษา 9 โดยใช้แบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนต้องการศึกษาร้อยละ 73 และไม่ต้องการศึกษาร้อยละ 27 นักเรียนชายและนักเรียนหญิงต้องการศึกษาใกล้เคียงกันมาก เมื่อเปรียบเทียบตามสัดส่วนของนักเรียนที่ต้องการศึกษาพบว่า โอกาสในการหางานทำเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงสุดต่อความต้องการและการได้โอกาสศึกษาในระดับอุดมศึกษา

สมพงษ์ อาภาพันธุ์ (2519) ได้ทำการวิจัยเรื่องการเลือกอาชีพของนักเรียนชั้น ม.ศ.3 ที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่างกันโรงเรียนมัธยมแบบประสม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อต้องการทราบว่า นักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่างกัน ในโรงเรียนมัธยมแบบประสม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปีการศึกษา 2518 จะมีเหตุผลหรือแรงจูงใจในการเลือกอาชีพแตกต่างกันหรือไม่ โดยใช้แบบสอบถามรวบรวมข้อมูล ตัวอย่างประชากรได้แก่นักเรียนชั้น ม.ศ.3 ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 620 คน ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน มีส่วนทำให้นักเรียนให้ความสำคัญของเหตุผล หรือแรงจูงใจในการเลือกอาชีพแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เช่น เหตุผล หรือแรงจูงใจในการเลือกอาชีพเพื่อความก้าวหน้าทางอาชีพและเหตุผลหรือแรงจูงใจในการเลือกอาชีพเพราะความจำเป็น อาชีพของผู้ปกครอง นักเรียนมีอิทธิพลต่อการทำให้เหตุผลในการเลือกอาชีพ ส่วนระดับการศึกษาที่แตกต่างกันของผู้ปกครองของนักเรียน มีส่วนทำให้นักเรียนให้ความสำคัญของเหตุผลหรือแรงจูงใจในการเลือกอาชีพแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

อรวรรณ ประคองเวช (2521) ได้ทำการวิจัยเรื่องการสำรวจปัญหาการเลือกอาชีพของนักเรียนชั้น ม.ศ.3 ในเขตการศึกษา 6 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาการเลือกอาชีพของ

นักเรียนชั้น ม.ศ.3 ในเขตการศึกษา 6 โดยใช้แบบสอบถามตัวอย่างประชากรเป็นนักเรียนชาย 458 คน นักเรียนหญิง 500 คน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีปัญหาในการเลือกไม่แตกต่างกัน ปัญหาที่พบมากที่สุดคือปัญหาขาดความรู้เรื่องราวทางอาชีพ นักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่างกันมีปัญหาในการเลือกอาชีพแตกต่างกัน แต่นักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง พบว่า เกือบไม่มีปัญหาเกี่ยวกับการรู้จักตนเอง ส่วนนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำมีปัญหาเกี่ยวกับการรู้จักตนเอง

ลัดดาวัลย์ ใจวัตรระกุล (2528) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาองค์ประกอบที่เป็นสาเหตุของการเลือกและไม่เลือกแผนการเรียนวิชาชีพของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 สังกัดโรงเรียนรัฐบาลในจังหวัดลพบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบองค์ประกอบที่เป็นสาเหตุของการเลือกและไม่เลือกแผนการเรียนวิชาชีพของนักเรียน ตามตัวแปรเพศ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว และเขตที่ตั้งของโรงเรียน เครื่องมือที่ใช้รวบรวมข้อมูลคือแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ปีการศึกษา 2527 จำนวน 564 คน ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบที่เป็นสาเหตุของการไม่เลือกแผนการเรียนวิชาชีพไม่ขึ้นอยู่กับเพศ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แต่ขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว และเขตที่ตั้งของโรงเรียนอย่างมีนัยสำคัญ

ปราณี ทองคำพงษ์ (2528) ได้ทำการวิจัยเรื่องสภาพและปัญหาการจัดแผนการเรียนวิชาชีพ ของโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตพื้นที่เป้าหมายเพื่อการพัฒนาชนบท โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการจัดแผนการเรียนวิชาชีพของโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ในเขตพื้นที่เป้าหมายเพื่อการพัฒนาชนบท โดยใช้แบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่างประชากร ได้แก่ผู้บริหารโรงเรียน 95 คน และครูผู้สอนวิชาอาชีพ 427 คน ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตพื้นที่เป้าหมายเพื่อการพัฒนาชนบท จัดแผนการเรียนด้านวิชาการ และมีแผนการเรียนวิชาอาชีพร่วมด้วยเป็นส่วนใหญ่ และการจัดแผนการเรียน อาศัยขีดจำกัดของทรัพยากรที่โรงเรียนมีอยู่ สำหรับปัญหาการจัดแผนการเรียนวิชาอาชีพที่พบมากที่สุด ได้แก่ ด้านความพร้อมของโรงเรียน และด้านสถานฝึกงานอาชีพนอกโรงเรียน

วาสนา เจริญวิเชียรฉาย (2530) ได้ทำการวิจัยเรื่องสิ่งจูงใจของนักศึกษาในการเลือกเรียนวิชาเอกศิลปหัตถกรรม ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพในวิทยาลัยอาชีวศึกษา กรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อศึกษาสิ่งจูงใจของนักศึกษาหญิงและนักศึกษาชายในการเลือกเรียนวิชาเอกศิลปหัตถกรรม โดยใช้แบบสอบถามในการรวบรวมข้อมูล กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักศึกษาสาขาวิชาศิลปหัตถกรรม ซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในชั้นปีที่ 1 จำนวน 200 คน ผลการวิจัยพบว่า สิ่งจูงใจที่มีอิทธิพลจูงใจนักศึกษาระดับมาก ได้แก่ ด้านความรัก ความสนใจ และความถนัดในสาขาวิชาชีพศิลปหัตถกรรม สิ่งจูงใจที่มีอิทธิพลจูงใจนักศึกษาระดับปานกลาง ได้แก่ ด้านความจำเป็นบางประการ และด้านบุคคลที่เกี่ยวข้องและผลการเปรียบเทียบสิ่งจูงใจ ปรากฏว่า สิ่งจูงใจที่มีผลต่อการเลือกเรียนวิชาศิลปหัตถกรรมของนักศึกษาหญิงและนักศึกษาชายไม่แตกต่างกัน

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศพอสรุปได้ว่า สิ่งจูงใจที่มีอิทธิพลในระดับมาก ในการเลือกเรียนวิชาชีพศิลปหัตถกรรม หรือการเลือกอาชีพ คือ ความรัก ความสนใจ ความถนัด โอกาสในการหางานทำ การได้โอกาสศึกษาในระดับอุดมศึกษา และปัญหาในการจัดแผนการเรียน วิชาชีพที่พบมากที่สุด ได้แก่ ความพร้อมของโรงเรียน และนักเรียนขาดความรู้เรื่องราวทางอาชีพ และนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่างกัน มีปัญหาในการเลือกอาชีพแตกต่างกันด้วย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในต่างประเทศ

ในต่างประเทศ แม็คควีน (McQueen, 1967) ได้ทำการศึกษาวิจัยพื้นฐานบางประการในการเลือกอาชีพ โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจากนักเรียนเกรด 4 ถึง เกรด 12 ผลการวิจัยส่วนหนึ่งพบว่า

1. แนวทางการเลือกอาชีพ เปลี่ยนไปตามอายุของนักเรียน
2. การเลือกอาชีพของนักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีลักษณะคล้ายคลึงกัน
3. เกณฑ์ในการเลือกอาชีพนั้น นักเรียนจะถือคุณภาพและรายได้ของอาชีพนั้น ๆ เป็น

สำคัญ

คุก (Cook, 1967) ได้ศึกษาวิจัยองค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับการเลือกอาชีพของเด็กผู้ชาย โดยใช้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนมัธยมต้น และนักเรียนมัธยมปลาย ในเมลทอล เจฟเฟอร์สัน วิสคอนซิน จำนวน 384 คน ผลปรากฏว่า การเลือกอาชีพจะมีความสัมพันธ์กันอย่างมีระบบกับพื้นฐานเศรษฐกิจสังคม ระดับความปรารถนาทางอาชีพ สติปัญญา และความสนใจในอาชีพ ส่วนสภาพการแต่งงานของบิดามารดา และความสัมพันธ์ภายในครอบครัวไม่มีอิทธิพลต่อการเลือกอาชีพอย่างมีนัยสำคัญ

แซนแนย์ (Channay, 1969) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเหตุผลในการเลือกอาชีพของนักเรียนและพบว่า นักเรียนที่มาจากชุมชนซึ่งครอบครัวมีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ จะพิจารณาด้านการเงิน การควบคุมงาน เกียรติยศ สูงกว่านักเรียนที่มาจากชุมชนซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่า นอกจากนี้ยังพบว่าความต้องการในด้านอาชีพของเด็กหญิงต่างจากเด็กชาย เพราะแนวทางที่จะนำไปสู่ความเป็นใหญ่แตกต่างกัน และจุดเด่นในด้านความสำเร็จก็แตกต่างกัน

ดอบบินส์ (Dobbins, 1969) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องความปรารถนาและความมุ่งหวังทางด้านการศึกษาและอาชีพของนักเรียนชายชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 492 คน จาก 5 มณฑลในรัฐหลุยส์เซียนา ผลการวิจัยปรากฏว่าครอบครัวมีอิทธิพลต่อเรื่องเหล่านี้มากบิดามารดาจะมีอิทธิพลมากต่อการเลือกอาชีพ และการศึกษาต่อ ส่วนเพื่อน ๆ จะมีอิทธิพลรองลงไป การเลือกอาชีพของนักเรียนขึ้นอยู่กับความสนใจ ความพอใจ ค่าจ้าง และลักษณะงานเป็นหลัก

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในต่างประเทศ พอสรุปได้ว่า การเลือกอาชีพของนักเรียนหญิงและนักเรียนชายมีลักษณะคล้ายคลึงกัน แต่จะเปลี่ยนไปตามอายุของนักเรียน และจะคำนึงถึงรายได้ของอาชีพนั้นเป็นสำคัญ บิดามารดาจะมีอิทธิพลมากต่อการเลือกอาชีพและการศึกษาต่อ ส่วนเพื่อน ๆ จะมีอิทธิพลรองลงไป และการเลือกอาชีพของนักเรียนขึ้นอยู่กับความสนใจ ความพอใจ ค่าจ้างและลักษณะงานเป็นหลัก